

Издава један пут на месец.
Стоји на годињу: 4 фор. 80 новч.,
12 дин., 14 фран. или 5 руб.

Свеска 3. У Бечу септембра 1887. Година I.

Претплата се шаље унутрницом, а
рукописи у плаћеном писку на:
Verlag des „Nemanja“ in Wien, III.,
Hauptstrasse 22.

С гроба Вишњићева.

(Види споменик Филипов на стр. 52.)

..... Свршена је свечаност српска. Гроб Филипа Вишњића, слепца песника-гуслара, српског Омира, обележен је каменом спомеником. Завет је испуњен. Културна историја српског народа сад је богатија једним моментом.

— Ала је то било славље узвишено, величанствено! Зора 15-ог августа није никад лепше зарудела селу Грку. Блажени дане, ко да те се не сећа? Народ те српски није никад жељније очекивао да му сванеш, никад ти се није тако радовао као ове године, твоје сунце није никад дотле веселије поздрављао. Ој, на какав бејаше тај поздрав небеском путнику?! Поздрав срца које моли молитвом духа, прекаћене најсветијим осећањима, да он уједно стоји све мисли и жеље целог српског рода око каменог споменика, на гробу српског Тиртеја, како би из тог јединства мисли и жеља потекли потоци српског напретка и величине, постало море, заједничко море српске среће и добра. —

И е! на гробу Вишњићеву, обележену каменом спомеником, са-стао се Србин са Србином, брат са братом, руку један другом преко гроба дао, а усне му роморе као роморика: стресимо, брате грешност — косовску клетву, сјединимо мисли, сјединимо жеље, причестимо се над овим Ђивотом правом свешћу, па да — тек тако ће да сване Српству други још лепши дан.

— Еј на кажи нам, блага сени срећна слепца песника-гуслара, је ли ти сада гробница лакша? О јест јест, — чујемо твојих гусала глас, сад ми је лакша хладна ова рака, сад ћу да спавам мирнији сан. Споменик јединства духа и срца, који подигосте над непелом мојим, милији ми је од мрамор-камена, којим заменисте дрвени крст над гробом, на коме плаче вила моја од дугих, дугих година, плаче, а! ето и њој као да је сада лакше.

Д-р Јован Ристић,
председник срп. кр. министарског савета.

Црквена и народна прослава приликом подизања споменика Ф. Вишњићу испала је онако, како је била по програму уде-шена. Село Грк беше препуно света из свију српских крајева: највише их беше из Срема, из Босне и Србије, па и с дру-гих страна: Бачке, Баната, Славоније, Хрватске и Далмације. Неколико тисућа Срба и Српкиња дођоше на гроб гуслару-песнику српском, да виде како му се блажени гроб сјаји и у тами и да му као млађи нараштај припаде кандило, које је он толико чувао да се као жар српских груди никад не угаси. Не дођоше српске тисуће само да обележе каменом срп-скоме Тиртеју гроб, него да се једно-душно обвезу ошлести и прави, али одавно задужени, венац његовој за-служеној слави.

Срби Грчани показаше се овом приликом као прави српски дома-ћини: до крајности искрено и усрдно гостолубиви отворише сва своја вра-та, и мала и велика, да српски приме и угосте свакога, ко би им улегао у кућу. Улицом крај цркве нани-зале се с једне стране продавнице колачарске а с друге омет пивнице и опоравнице; пред гостионицом по-дигоше се две сенице за заједнички обед.

Међу силним светом бежу иза-сланици „Матице српске“, српског народног позоришта, српске краљев-ске академије, више невачких друш-тава, гимназије карловачке, сељака из Босне, неколико католика и муха-медована и т. д. и т. д.

Црква се још давно пре звона напуну светом; који не могоше ући у цркву, осташе на пољу. Св. литургију очиташе пароси: Дамјан Јеврић из Јамине, Јован Јеремић из Бачинаца и Кон-стантин Змејановић из самога Грка. До јеванђеља појаше шидско пев. друштво врло дивну руску службу, а одатле настави ми-тровачко пев. друштво Станковићеву службу. Уз поменути тро-јицу свештеника начелствовао је по служби на парастосу за упокој душе Вишњићеве протојереј и професор богословије за-

дарске, преч. госп. Јов. Вучковић; а на свршетку нарастоса говорио је домаћин-парох, госп. К. Змејановић у славу Вишњићеву изнео му заслуге као гуслара-песника по ослобођење Српства.

Из цркве се упути свет на гробље, где је око споменика било већ све препуно, те се кроз њих једва прогура (прота Јов. Вучковић и носиоци венаца за украс споменика).

Слика наша на стр. 52. представља прави споменик Вишњићев, који је начињен од камена свјенита у облику пирамиде, а из три дела и два постела. Натпис смо приказали већ у II. свесци „Немање“, а може се и на слици видети, па и познати да га је саставио наш дични првак-песник Змај Јован Јовановић. Споменик је према скромним прилозима узет у солидне фирме каменарске Р. Стрешника у Бечу (Wien IV. Neugasse).

Освећење споменика спровео је прота Ј. В., при чему су певала икупљена пев. друштва, а по освећењу зборио је бив. члан „Зоре“ и наставник карловачке гимназије, госп. Радивој Врховац о значају српских нар. песама као изливу народног бенија. Иза тога отпеваше удружена певачка друштва врло лепу песму „Падајте браћо“, и тим је био довршен први део светковине.

После тога се крену сви у село на обед, који је за мало трајао. При обеду прву здравцу подиже парох и председник месног приређивачког одбора госп. К. Зм. у здравље и дугоданство Њег. Величанству, цару и краљу Франц Јосифу I, иза чега је отпевано „многая лѣта.“ Мало после прочиташе се брзојава и поздрав са стране и то: од уредништва „Парламентера“ и од словенске полит. задруге у Бечу, од младежи чешког академ. друштва из Златног Прага, од д-ра Ф. Тифтрунка, адвоката из Мелника (у Чешкој), од д-ра Барвића из Холешова у Моравској, од Ђирилско-методијевског академ. друштва у Кромјерижу (у Моравској) и од издавалаштва кромјеришких новина, од академ. друштва у Прагу, од д-ра Мих. Полита из Новог Сада, од умиров. добро-босанског митрополита Х. Саве Косановића, од Петра Узелца из Цариграда, од српске омладине у Паризу, Грацу, Загребу, Будим-Пешти, Карловцима, Новом Саду, Панчеву, Србобрану, Београду, Варцар-Вакуфу, Ст. Градишци, Госпићу, Букурешту и т. д.

Иза прочитаних брзојава поздравиле све присутне госте и поздравиле честити председник митровачког приређивачког одбора, госп. Никола Поповић, на које се опет заори „многая лѣта.“ За тим је у име срп. академ. друштва „Зоре“ у Бечу поздравно народ српски, техничар Стеван Дамјановић; у име градачког академ. друштва „Србадије“ подигао је глас, мед. Конст. Радојчић, напоменув како ћемо се одужити неумрлом Вишњићу. Најзад је у име будим-пештанских српских ђака „Кола младих Срба“ говорио мед. Милан Поповић.

Овим је довршен службени део велике ове народне светковине под сеницама а у присуству начелника среза митровачког, г. Манојла Жакуле. Ван сеница је текло весеље још бурније и радосније, баш као о правим српским свечарима (креном имену). Многи се икупнише око гуслара, да му пажљиво чују сваку речцу од нар. песама, други се пак загледаше у поносне Босанце, како код цркве играју своје коло; неки се опет ухватнише око гајдана и играше сремско коло избацујући по коју zgodну подскочину. Певачка друштва пак отидоше по ручку у порту, да певају икупљеном народу. Слушалац философије, Радован Кошутић (у правом селачком народном оделу) говорио је у порти о српским и словенским јунацима и о снази народа, али га је на једном месту прекинуо начелник срески, те је говорник престао с даљим говором. После тога поче говорити Сима Радловић из Дивона прозборив још неку у славу српскога народа и бранећи Кошутића, да није рекао ништа против закона.

Како је с тим главни део прославе у Грку довршен, то око 6 часова крену многи гости у Митровицу, где је митровачко певачко друштво приредило беседу у почаст гостима.

На почетку беседе поздрављао је све присутне госте Јов. Вучанов; за тим се певало, играло и забављало до неко доба ноћи. Гости пак који осташе у Грку, поделише се око 6 часова по тамошњим приватним кућама, и тешко да су се и они пре зоре разишли.

Опште признање стекло је како у Грку на прослави, тако и у Митровици на беседи београдско певачко друштво „Корнилија“, коме је ликовођа вредни госп. Стев. Мокрањец. Сутра дан, у недељу 16. августа појало је друштво „Корнилија“ на служби у цркви митровачкој врло лепо и складно са женским члановима митровачког пев. друштва; у цркви беху сви заостали гости са прославе Вишњићеве.

* * *

Српски се народ дивно одазвао и достојно прославио свог великог сина, слепца гуслара-песника, бенија свог, и тиме је ето сваком на видик показао, да му је дух будан, свест развијена, да има љубави и срца према своме.

Да је пак ретка прослава ова могла испаста тако сјајно и величанствено, требало је око тога и на то уложити доста труда и воље; те с тога нека је хвала и слава свима онима, који својим заузимањем допринеше, да се је српски народ могао са свију страна икупити око гроба Вишњићева. У првом реду припада заслуга ср. академ. друштву „Зори“, што покрену мисао о подизању споменика и што доста допринесе, да се она могаše и уделотворити. Не мању захвалност и признање заслужују митров. певачко друштво и месни одбор у Грку са многостованим председником својим, преч. госп. Константином Змејановићем на челу, који не пожалише ни труда, ни воље па ни трошка, да ова свесрпска културна светковина што свечаније прође. Нека је хвала и свима онима, који било материјално било морално допринеше жртава на олтар овога славља.

Од сад па док је Српства, нек и мало и велико, и старо и младо долази на гроб Вишњићу, и нек се, молећи се Богу за душу његову, уједно крени и теши лепиом надом у будућност српску, као и узвишеним речима Змајевим:

Мален је камен, баш према срећи —

— — Срећније Српство шат дигне већи.

Руско милосрђе.

Црта из херцеговачког устанка.

Године 1877. издасаше мај, а лето бјеше на прагу.

Минуло је сунце за горама, а тамна је ноћ замијенила бијели дан.

На један пут ведро и чисто као кристал небо, застраши облацима, сијевнуше муње, загрмљеше громови, и, као из кабла, удари велики пљусак кише.

Млада Херцеговка, удовица сјеђела је у појатици на дрвеном треножном стојчићу у Леденицима, селу српске православне општине рисанске.

На десном јој кољену прегнут и слава старији син од још не пунијех пет година; на лијевоме млађи, а међу кољенима јединица штерка.

Њезино тијело сакриваху можда хиљаду састављених крпича; а већи дио дјечијега тијела, бјеше лишен и те милости. Савила се над дјецом, и заокружила их рукама.

Подала се горком удовичком осјећају; у души јој се збијаше јад, срце јој у жалости илијаше, а низ увело лице, као би-сер низа свалу, котрљаху јој сузе.

На један пут тресну иза сна старији јој син, и завапи јадиковно: „Ух! ух! ух!“... подиже ручицу на главу, ... бијаше му мокра од мајчиних суза.

Ова појава прену из тужнијех осјећаја тужну мајку, која се тек тада сјети да је плакала; да су сузе падале на главе

дјечине. Стисну срце, узвиси се над тужним осјећајима, и устрављено запитала: „Шта је, сине, нијео ми с тобом?!“

Он једнако ујукаше, тресијаше грлом, а зуб му о зуб ударише, и тек на поновљено питање одговори: „Мајко! јадна не била, помете ме зима!“

„Не бој се, неваљалче мој! Видиш ли, како слатко спавају братац и сестрица: њима није зима, хоћеш ли, болан не, да будеш грђи од њих?“

„Не ћу, али је мени глава мокра! Од куда точи мајко?“

Окрену главу пут матере и познаде да је плакала. „Мајко! ти си на истину плакала! Аманет ти тешки предајем, немој више плакати!“

„Не ћу, сине, ако ћеш спавати!“

Он се опет нагну на кољено мајчино да спава. Не може да спава.

„Мајко! плачеш ли?“

„Не плачем, спавај утјехо моја! да не пробудиш братац и сестрицу.“

„Спавао бих, али не могу, јер ме помете. „Не бој се, ја ћу хрвати и нара ће те моја згријати!...“

„Мајко, то ме не грије добро!“

„Стрпи се, сине, докле ти „наше сунце“ пошаље покривач!“

У томе часу муњевна свјетлост освијетли колибину, а син подиже главу и повика: „Благо ти га је мени! Мајко! ето сунца, а ће је покривач?“

„Сине! Бог ми с тобом! оно је муња сијевнула, видиш ли, да сада већ не свијетли! Спавај рано моја, спавај!“

Престала киша падати, нестало муња и громови, и тијем се смањила једна бијела тужној удовици.

Мрке густе облаке, голио је свијежи сјевер на југ, и на једном кроз њих пробише зраци блиједнога мјесеца у колибину, а син и опет подиже главу и запитала: „Мајко! је ли ово наше сунце?“

„Није радости моја! А зар си, болан, заборавио, да сам ти казала, да сунце најприје са истока огрије? Видиш ли, они зраци сишуше од запада; а блиједи су и хладни. Оно је мјесец, спавај соколићу мој!“

Осванула зора, пјевале птичице, зелениле се горе, равнице и пољина, мирисали цвјетови, сунчани зраци упрли, и све се златило и сребрило.

Кад је син угледао сунце, од радости поврло по ливади, па зазвао мајку: „Мајко! ето сунца на истоку! реци му да ми дадне покривач.“

„Чекај, сине, треба да се сунце тридесети пут роди, па да дође покривач.“

Зора осване и доведе сунце, а син вазда пита мајку: „Који се је пут родило?“

Од кад промози иза гора, па докле зађе иза мора, он га већниом погледима прати и моли...

* * *

Од оне бурне кишовите ноћи, десет пута је мијењала природа лице: спуштавала се у безрачни океан, и пењала на источнике свјетлости: што јој отац из обила даде... а покривач је већ стигао!

Једне лијепе и веселе зоре, херцеговачка нејач-сиротиња окружила стан смјернога духовног пастира на Леденицама.

Вјетрић пирио, шћио да се наужива прије сунца.

Свијез је, и нико не би захвалио на зимње одијело.

Херцеговачка нејач-сиротиња скрстила руке, савила врат међу раменима и унизила очи у врата духовничког стана.

Сваки унао и пазно кад ће чути, да му глас пастира спомене име. На кућном прагу стајао калуђер, Пахоије Кончаревић, јеромонах манастира Бање у Ресну, и редом је знао херцеговачку нејач-сиротињу, па јој дијелио руску милостињу која му је за то пошљедњи дан стигла била, и савјести повјерена. Дијелно је, раздијелно, и свакоме удјелно.

Лице младе шћери кршне српске Херцеговине, намијенило боју; добило је бољу и љепшу.

Искра радости замијенила јој је тужне осјећаје; развеселила душу и срце, насмијенила уста, осоколила замућене очи, и заруменила потамнело лице.

Радосна се повраћа дјеци, и носи руску милост: одијела и покриваче, себи и ћеци.

Син се пробудио и видио мајку да долази с пртљагом. Не знадијаше ће је била, па је, још прије него ли је починула, запитала: „Мајко! ће си то, са срећом, јутрос ранила?“

„Ишла сам да донесем покриваче!“

„Покриваче! мајко, је ли могуће?“

Окрену главом на околу, бацни поглед на небо, па меланхолично настави: „А што ме, боја не била, вараш! још се јутрос није ни родило сунце, а камо ли да је донијело покриваче!“

Она отпочину и раздријеш велики од бремена завеклај, а ћеца видјеше да нијесу преварена.

Осу им се весела румен по лицу, насриуше на робу, и као из једног грла заграјаше: „Мајко, добра мајко, дај и мени!“

„У мир! да ћу свијема!“

Окрену се старијему сину, па му рече: „Прије него ли што подијелим одијела и покривача, мораш ми казати, што сам ја рекла о покривачу?“

„Рекла си, да ће га послати наше сунце, кад се тридесети пут роди!“

Окрену се другој ћеци и запитала: „А шта сам прије казала?“

Одговорише као из једног грла: „Казала си, да ми имамо још три сунца, осим онога што је на небу.“...

Старији син сада настани:

„А сада знам, знам, ти си мислила, кад ми ону вечер помиња покривач, која од она наша три сунца! Мајко! које нам је сунце послало одијела и покриваче?“

„Оно, те нам сваки дан хљеба шаље.“

„Е, ја сам мислио, да оно нема више одијела ни покривача, кад нам није послало, знаш мајко, од онда, докле Турци не бјеху још она посјекли.“

„Има оно, њему је Бог дао, па и оно даје нама, но ти си га, на помет, већ заборавио; а ја не ћу да имам неблагодарног сина!“

Син се зашлеса, и кроз плач одговори: „Нијесам мајко, жива ми глава!“

„А хоћеш ли га и када заборавити?“

„Не ћу, тако ми намастира!“

„А чиме ћеш му се одуживати?“

„Е па знаш за Бога! молићу се Богу вазда као и сада, а када подрастем, сјећи ћу Турке и пјеваћу га уз гусле.“

„Кажи ми сада, како се зову сва три наша сунца?“

„Цар Александар и Русија, кнез Никола и Црна гора, кнез Милан и Србија!“

„Погодио си!“

Када из старог одијела преобуче ћецу у ново одијело, старији син завика: „Мајко, нешто ми тегли под лијевој руком!“

Она погледа и нађе на капуту изнутра зашивен шнаг, прекину конач, и у шнагу нађе кесицу од црвене свиле и у њој десет рускијех цекина!

Тражила је нарче хартије, које би јој просочило име добротинчево.

Али је тражба остала безуспјешна, а и на што јој, када ни његова љевница није знала, да му је десница цекине у кесицу ставила.

Он ће црвенити над овим ријетцима маленкости моје, ако му их судбина пред очи наметне.

Мајка рече ћеци: „На дужност!“

И она клекне кољенима на земљу, па се с њом заједно помолити Богу за Александра и Русију.

Велико је и неонисано руско милосрђе! Историјо, немој се огријешити о њега! Дионисије Миковић, управитељ јав. банке.

Два крајишника (граничара).

Приповетка из војничког живота.

Беше то у време чувене војне 1709. г., кад је Аустрија отказала послушност новоме ћесару. Генерал Кеслер заузме град Брезкан у источној Галицији, по што се надмоћније непријатељске чете приближаваху. Он одлучи, да се повуче преко Рохахина у Халич, јер му бригада би на неке 3000 момака опала. Докле је он са својим четама прелазно Дњестар, један баталијон крајишника (граничара) заузме јак положај источно од града; како се непријатељ не могаше приметити, изашлу се извиднице, да га уходе, промотре. Једна извидница крене јужно према Маријампољу, по у вече наиђе на јака оделена непријатељске коњице, која их наткрили и по кратком боју растера.

Два крајишника (граничара), један већ стари војник, који се борио код Маренга и Славкова (Аустерлица у Моравској), други пак витак и угледан младић, који је сад тек први пут чуо како кугле звижде, срећно умакну кроз високу раж и хитаху к реци. Мислећи већ да су изван опасности, а то их на један пут на неке воденице дочекају с пуцањима пунчаним. Старији крајишник (ветеран) иђаше напред, и тек што крочи неколико корака, стаде портати и стропошта се на земљу.

„Ти се забави, Григоријевићу,“ рече он млађему, „од мене нема више ништа.“

„Шта мислиш?“ одговори младић, „ја те не ћу оставити на педилу.“

И ма да се старији томе опирао, узме га младић на леђа, понесе га и наиђе на једну брезову шумицу, коју непријатељи не могаше сагледати. Тамо старији спусти своју главу на његова плећа и рече: „ја умирем! положи ме ту и моли се богу за моју грешну душу; и бог ће ти наплатити —“

Не могав даље зборити — издахне. Другар га положи под једно дрво, намести крст чело главе му, и крене даље. Чим је изишао из брезова жбуна, угледа пред собом село, и за мило а он чује с десна топот коња, баш тамо где река беше. У исти час угледа и сјајни месец изнад трске, сите и рогоза, што је зелени Дњестр окружавало.

Григоријевић се брзо сабере, и прескочи оближњу заграду, те се обреће у једном врту, који беше засађен самим крушкама; и тек што крочи по њему а он наиђе на једну младу и лену тежакињу (жену), на којој беху зелене чизме а преко шарена огртача имађаше кратку и прву багану, шкрљетину. Месечина јој јако осветљаваше поносито и одлучно лице, које заокружаваху мрки власи и жута повезица (мирама) и из кога два велика, јасна и разборита ока усхићено погледаху на крајишника.

„Шта ћеш ти овде?“ питаху га она.

„Непријатељи, гонећи ме, готово ме сусстигоше“, одговори крајишник.

„Јесу ли пуцали на те?“

„И на ме и на мога другара; њега су убили.“

„Ходи,“ рече жена, „ја ћу те избавити.“ Она пође журно напред а он за њом, и уведе га у своју колибу. Тамо извади из ковчега тежачко одело и каже му да га навуچه. Докле је он скидао своје оружје, погледа је напрасно као с неком сумњом и зебњом, и рече јој:

„Да ти не ћеш мене издати?“

Она с презрењем слегне раменима. „Зар ти ниси царски војник? Зар ти мислиш, да ја не знам расудити, каква је доброчинства указао цар сиромашним тежацима, и да немам срца, да му за то будем захвална? У мене си заштићен и обезбрижен!“

Григоријевић свуче војничко одело, а она му све, и одело и пушку као и сав пртљак сакрије на таван у сено; док је она сакривала, обуче он хитро тежачко одело, које му она даде. Тек што се преобукао, улету она унутра и повиче: „ево их долазе!“

У кухињи беше велика гомила купусних главица. Она посади Григоријевића на клупицу, окренувши му леђа према вратима, даде му нож и рече: да нареже пуну зделу купуса. Тек што поче једну велику главицу резати и тек што се она намести узга њ, посматрајући га с осмејком, отворе се врата и два непријатељска стрелца (ловца) ступе унутра, докле им је трећи чувао коње на полу. Тежакиња их поздрави и одмах донесе боцу с раквом и чиницу. Коњаници стану пити и почну се с њом налити.

„Ниси ли ти видела једнога Аустријанца, који нам у овом селу умаче?“ запита један.

„У црном оделу, с пушком и клобуком на глави?“ одговори она.

„Да, да, тога!“

„Заиста сам га видео, бежао је као зец кога гоне несласни ловачи, да је било непријатно гледати. Скочио је у реку, и ако је није препливао, мора да се је утопио.“

„А за што и ти не пијеш с нама,“ рече други ловац, ударив снажно крајишника по рамену. „Да ти ниси нешто царски, шта?“ Крајишник обрне главу и погледа га, а речи му се зауставише на уснама.

„То је мој слуга“, рече тежакиња, „он је глухо-нем, те га држим из милосрђа. Но како сечеш опет купус!“ повиче она у један пут и ваљано ћуши Григоријевића.

„Фино и ситно ваља да сечеш, овако — видиш ли како!“ Коњаници се смејаху, захвале тежакињу на дочеку и гозбу ујашу коње и пођу даље.

Споменик Вишњићев.

косу са сто дуката, коју је добио од свога Ђенерала, и метне је на клупу, на којој је седела Барка.

„Овај су новац мени дали,“ рече он, „али га ја не заслужујем, по што теби припада награда.“

„Мени мање него теби,“ одговори она тихо и спокојно, „ја га не ћу узети.“

„Ђенерал ми је још заповедио, да те одведем преда њ, па цело те очекује велика почаст. Јер да не беше тебе, не бисмо данас стајали на Двестру.“

„Доста је почести за мене,“ рече она, „што сам једном царском војнику спасао живот и што си ти мојом помоћу могао твога Ђенерала о тако важној ствари на време извести.“

„На ипак ће те наградити.“

„Ја сам доста награђена,“ одговори она погледавши га тако, да га тај поглед погоди у срце, као надземаљска светлост, „што си ти остао жив и што те није згодила непријатељска кугла.“

Он обори очи доле и мучаше. „Где је твој муж?“ запита је после неколико тренутака, „је ли и он војник?“

„Ја сам већ од три године удовица,“ одговори она, „али ти за цело имаш дома своју девојку — он дрмаше главом да нема — али родитеље, матер, која те очекује?“ настави она.

„Ја сам сам самцит на свету, као одсечено дрво,“ одговори он жалостиво, „ја немам никога у својој постојбини.“

Она га погледа, а преко леног и угаситог лица јој појави се полако срећан и враголаст осмејак. „Дакле твој Ђенерал хоће да ме награди? па добро, ја ћу сутра доћи.“

Сутра дан измолџи Барка од непријатељског команданта пропусни лист, понесе хране и пређе у чуну преко Двестра. Састави се с крајинишником, изведе је он пред Ђенерала, где се она појави поносито и у лено своје свечано одело обучена, у црвеним чизама, у новом и као млеко белом кожуху изнад богато извезене кошуље, на врату и по грудима имађаше црвене корале (мерцане) и сребрне новце, угаситу косу беше покрила као крв црвеном повезом (марамом). Ђенерал је похвали и остави јој на вољу, да бира сама награду за своје одважно дело.

„Господине Ђенерале,“ рече она, „на онда нека ми милостиви госп. цар покљони овога војника свога!“

Мервелт се стане смејати. „Царски војник није роб, да се може покљанати!“

„На ја га и не ћу узети за роба,“ одговори Барка хитро, „него за мужа.“

Мервелт се смејаше и зовне свога побочника. Бежидар Григоријевић добије с места свој отпуст из војске, и не прође ни месец дана, а он се ожени Барком.

Сватовским гостима не беше тада потребно, да пожеде сваку срећу новоме вару људи.

С. М.

ИЗ ПОСМРЧАДИ МИРЗЕ СХАФИЈЕ.

I.

Разгонет.

Свак се клања, као и ја,
Заремином дивном створу,
Њеном оку, ъеном духу,
Њеном мудрој разговору.

Али шта се јоште чује:
„Шшета, шшета преголема!
Шшета црна, шшета вечна, —
Та Зарема срца нема!“

И они се томе чуде!
Ох суклата, ох будала!
Јест, Зарема срца нема
— Јербо га је мени дала.

II.

Два суседа.

Свадила се два суседа
Послом лудим;
Па ево их, дошли к мени
Да им судим.

Почели су похвалама
Да ме мите,
Ја изнео бокал вина:
Хајд' сад пијте!

Они с прва *мало* пише,
П'онда *више*.
Кошкаше се, ал' се након
Заглатише.

Други дан им, кад су опет
Били трезни
Рекох: Ви сте мање криви,
Више бесни.

О светогорским манастирима.

(Продушевс.)
(Види слику на стр. 57.)

У светогорскоме манастиру св. Симеуна налазе се ова значајна писмена: *Диплома десиоша Бурба*, писана на пергаменту, на којој је он са својом женом Јерином и Ђерком Маријом снимљен. Ђорђе има на глави златну круну, у десној руци држи крст а у левој свитак. Над главом му пише: „*Бурба десиош!*“ — И жена му Јерина има исто тако на глави круну, само што њејина изгледа мало друкчије, а у десној руци држи крст; над њејином главом пише: „*Јерина.*“ — Марија има на глави сличну круну, а над главом јој натпис: „*Марија.*“ — У дипломи се обвезује давати годишњу ренту од 50 литара (а 14 лотова) сребра. — Потпис је црвен и гласи: „*Божјом милостиу десиош Срба Бурба.*“

Даље има диплома, писана на хартији, или боље рећи позивно писмо (позивница) са уводном формулом „Павсеније (да ли је Пајсије?) божјом милостиу архијерејској од Чека (Чека?) патријарах свију Срба и Бугара.“ У дипломи се вели, да

му је дошао један старац из манастира св. Симеуна и замолио га да што приложи на исти, како би се порушени кров његов могао опет оправити. Писмо је управљено свима митрополитима, владикама, игуманима и монасима. Година издања је 1436. Има још више диплома, међу којима једна од десиота Јована и Анђелије, као и једна од цара Душана, писана грчки.

У манастиру Ватонеду нема особитих знаменитости, осим једнога врло леног крста, на коме пише: „*Стеван и Лазар.*“

У манастиру Пролату или Кареји има један знатан печат на правилнику (типику), по коме калуђери отправљају своја богослужења. Саставио га је св. Сава а писали су га његови ученици године 1199. Потпис гласи: „*присаодни грешник Сава.*“ Печат је од воска. Жезао који је св. Сава донео из Јерусалима, знаменит је још са свога старинскога облика, ситни уреси су од беле кости а остало је од дрвета особите врсте. — Слика наша на стр. 57. представља дивни златни њивот, за који се држи, да га је цар Душан поклонио овоме манастиру.

У манастиру Филотају чува се један крст, на коме је грчким језиком урезано, да га је цар Душан 1347. године даровао манастиру. Од писмених споменика особито је вредно

споменути једну диплому војводе од Влашке, Јована Владимира: иста је писана српским језиком на пергаменту.

Манастир св. Павла је, како приповедају калуђери, подигао св. Павло Светогорац у друштву са више богобојазних синова. Путујући много, дође и у Србију, где Србима (он) тако омили, те га богато обдари, у след чега дође до средстава, да умогне подићи манастир. Деспот Ђурађ га је обновио. На северно-источној страни манастира стоји висока стара кула, са српским у камену изрезаним натписом, да ју је подигао угро-влашки војвода Асен. Исто се тако налази тамо име „*Михаило, епископ бечкеречки г. 1657.*“ Библиотека манастирска је прилично богата и састоји се већином из срп. писмена црквених књига.

Манастир Григоријад подигао је св. Ђорђе Светогорац, по рођењу Србин. У пређашња су времена становали у њему сами Срби. Мала црква коју је Ђорђе подигао, изгорела је 1761. године, те су на истом месту Грци подигли нову. При реченом пожару калуђери однесоше тело (мошти) светитеља, које је тамо почивало, те се ни до данас не зна: куда га однесоше и где је сада? Једна српска народна гатка прича, да су Грци, из мржње према Србима, одсекли главу светитељеву и да су га као мошти продали Русима. У овоме манастиру беше тада још много српских докумената и књига, а можда их и сада још доста имаде, но калуђери се изговарају, да су при пожару уз мошти однесени и писмени споменници. Не далеко од манастира, 1¼ часа према истоку, види се пећина, где је св. Григорије живео као пустињак (самац).

Манастир Симонско-Петровски подигао је св. Симон, који је тамо као самац живео. Једни веле за њ, да је био Грк, а други опет, да је био Србин. Манастир је саградио о трошку војводе Угљеше, коме је он излечио кћер од опасне болештине. У цркви се налази икона, на којој је измалано, како се Угљеша поред своје кћери моли Богу, а тако исто и св. Симон у пећини. На икони стоји број године 1262. Предање вели, да је Угљеша ову икону даровао манастиру. Нема уређене библиотеке, али има грчких и српских писмена. Један српски декрет издан је од угро-влашког војводе Михаила у Букурешту. Потпис је написан златним словима. Печат је од воска. Говори се, да тамо има и један декрет деспота Угљеше.

(Продување се.)

Како је Мухамед II. освојио Цариград.

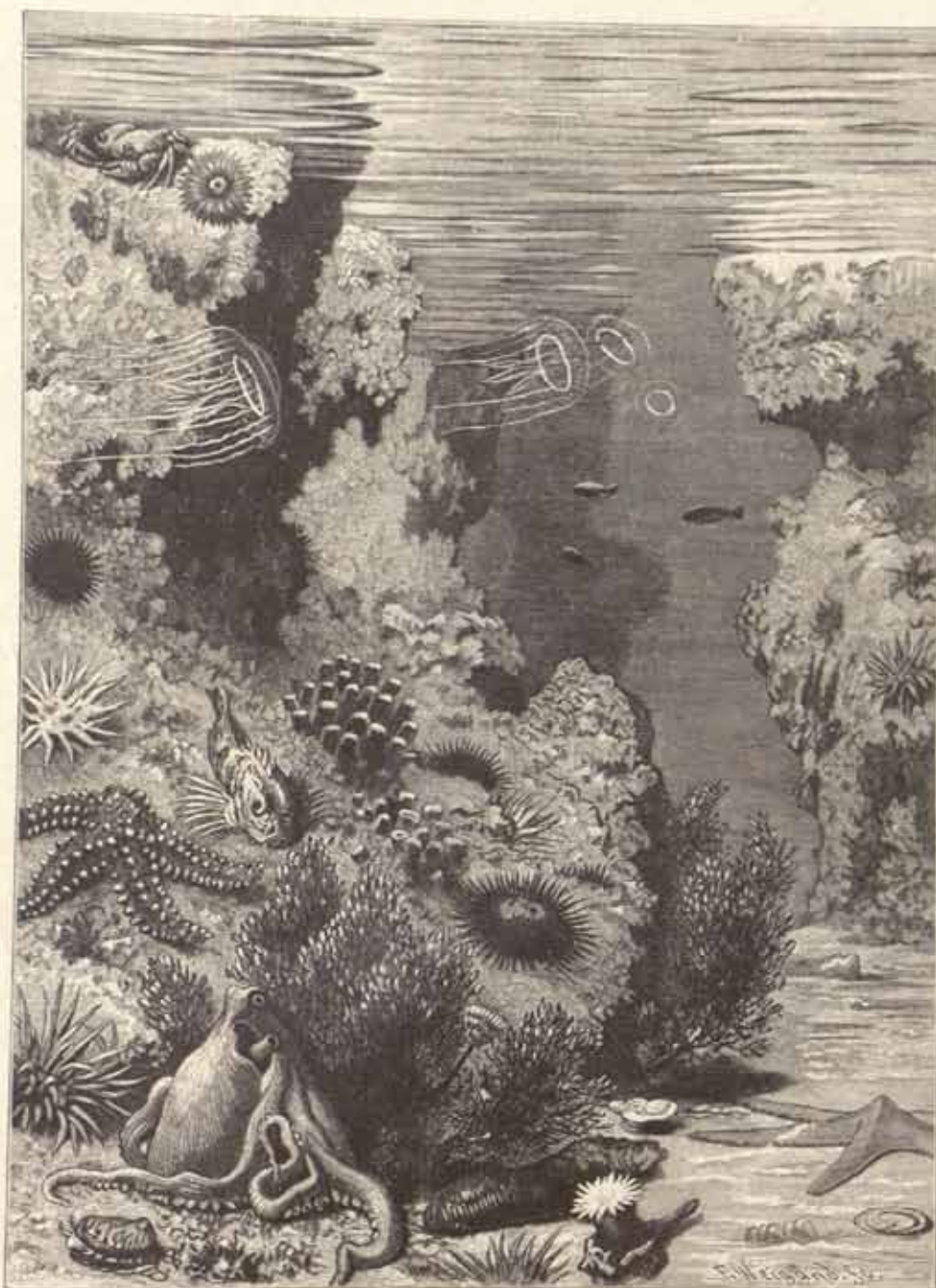
(Свршетак).

г) Мухамед улази свечано у Цариград.

(Види слику на стр. 60.).

Мухамед не уђе с освајачима у тврдињу, него чекаше изван тврдиње, док га не известеше, да су му војници тврдињу са свим заузели: а то је било око подне. Како сада не беше никакве опасности по њ, пође у пратњи везира и стражара у тврдињу и упути се право к великој цркви. Сјаше коња и уђе пешке у њу. Дивећи се, гледаше он сто и седам ступова од порфира, гранита, серпентина и разнобојног мрамора, од ружичастог и пругастог из Синаде, зеленог из Лаконије, плавог из Либије, црног келтијског, белог фосфорског мрамора, од тесалијског, молосијског, мисирског звездастог гранита и од сајтијског порфира. Међу тим, осам порфирних ступова из Аврелијанова сунчаног храма у Балбеку, осам зелених из храма Дијанина у Јефесу, други из највећег и најлепшег храма Зевсова у Цизнику, из храмова у Александрији, Троји, Атини и Кикладима. С дивљењем гледаше он ваздушне галерије и сводове, големе иконе јеванђелиста и апостола, боготатере и крста, с натписом: „Овим ћеш победити!“ Мозаик сав од разнобојног и позлаћеног стакла. Што је на више погледао, те се је све већма дивно, док се није почео чак и у труло, где је прочитао пророчки натпис: „*Бог ју је подигао, и она се не ће уздрмати: бог ће јој на освајачу помоћи.*“ Ово се у толико обистини, што источански освајач није рушио саме зграде, него ју је одржао. Синавни из трула доле, опази Мухамед једнога војника, који поче вадити скупоцени мраморни помост у цркви, чије валовите црте подражаваху узбурканим поплавама, тако да се од црквених врата чинило, е ће мраморна поплава да се излије. Мухамед га удари мачем и рече: „*блага градска сам вам уступио, зграде су пак моје!*“ Војника тога избаце за тим полумртва пред цркву.

Мухамед нареди, да један од његових молитвеника са амвона прочита молитву, којом се црква претвора у цамију; он пак учини то исто у олтару на самој часној трпези. Тако би црква премудрости слова бога обесвећена, а хришћанска неслога Грка и Латина о *хеношикону* умукне у узвику муезиноу: „*Бог је један!*“ Црква премудрости слова бога, коју је Константин велики основао, Теодосије и Јустинијан обновили, и која је два

Морске дубине код далматинског Приморја.

пут горела и од земљотреса страдала, беше поприте највећих државних сировода и најсветијих црквених чиновна: крунисана, триумфа, сватаба царских, јавних црквених свечаности и црквених сабора; она не беше светилиште саме престонице, него целог царства, дотле ненадмашени ремек црквена грађевинства у целом хришћанству. Као што су грчки цареви своје свечане уласке после срећних битака свршивали захвалном молитвом у цркви св. Софије; тако Мухамед отпоче молитвом у самом олтару Аја Софије да слави ванредни спомен, кад је освојио и заузео Цариград.

На скоро за тим, по што Мухамед изиђе из цркве, коју је молитвом из цркве учинио џамијом, донесу му главе: Урханову и Константинову. Глава Урханова, тог опасног супарника око престола османлијског и глава

Константина, последњег византијског престоника, котрљаху се као бундеве пред ногама Мухамедовим. Како су цара нашли у великој гомили побијених, могли су разазнати његову лешину само по царској пурпурној обући, која беше златним орловима извезена; главу му натакну на порфирни ступ који стајаше на дворском тржишту (Августеону), где је Константин велики подигао ступ у почит своје матере Јелене; на место статуе царице Јелене ставио је цар Теодосије свој сребрни споменик, од садашњег цената, наместивши га на оловни ступ; цар Јустинијан I место оловног ступа подигне порфирни, а од сребрног споменика Теодосијева употреби све оно сребро, те салије себи споменик од туча, који овако изгледаше: у левој руци држаше земљин облик (куглу) с крстом, а десном претијаше према истоку, да би тиме наговестио царско господарство и власт над истоком. Мухамед се ујасно подсмеваше знамењу које истоку прети, по што даде главу Константинову натакарити на ступ старе статуе; и тако стајаше тада глава последњег грчког цара на месту, где је први (Константин) подигао споменик у почит своје матере; глава цара, који се усудио да му прети са престоним супарником (Урханом), стајаше под копнитом коњском! Значај ове поруге може само онај осећати, који зна да се источанским триумфаторима довикује благословна жеља: „да главе њихових непријатеља ваза да се котрљају под копитама њихових коња.“

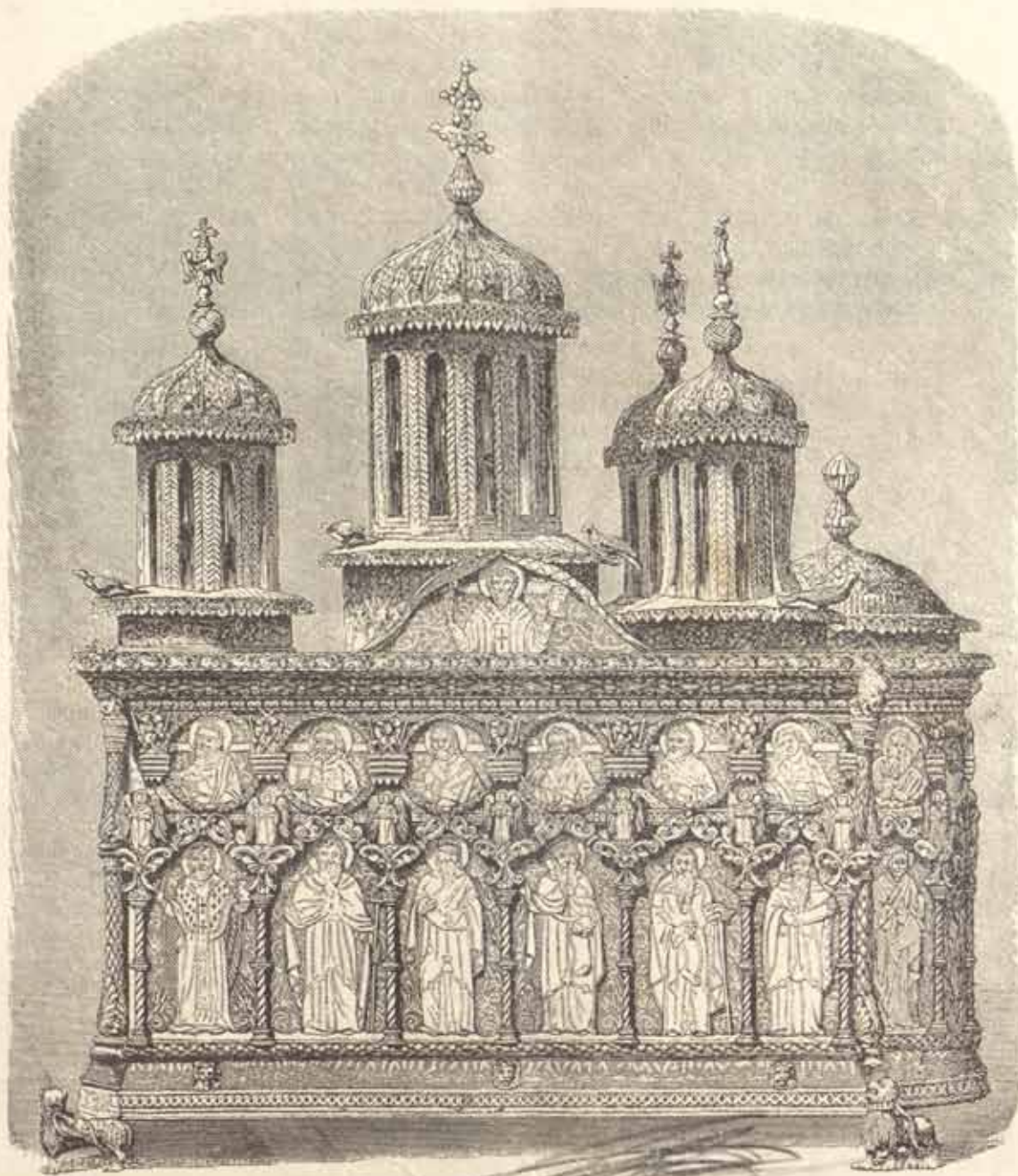
У вече се згуњена кожа испуни, а глава се као победни знак пошље у азијске градове на углед, као што послаше из Варне у Брусу и главу несрећног угарског краља Владислава — после битке код Варне. Грцима пак допусти, да сахране царско тело.

Сутра дан, дан по освојењу, пројаше Мухамед кроз Цариград, који тада бејаше пуст, онлачкан и без живе душе; само су још дундани тражили плева по празним улицама. По што султан већи део Цариграда обиђе, упути се у царски двор, где нађе све празне и пусте дворнице, и место царевих доглавника и свирача, затече у њима пауке где плету мреже и сове где гуде тужне песме своје.

д) Нотара и Ђустинијани.

Нотара и Ђустинијани, обојица потамнеше војену славу храбре обра-

не свршетком исте; они окаљаше и своја имена, и то први што се предао султану, а други што је у невреме умакао са бојишта. Но обојица нас опет измирише својом смрћу, јер Ђустинијани се беше покајао што је изневерно, а први је као јунак испустио душу. У овоме су они доста слични обојици јединских освајача старе Византије, Атињанину Алкивијаду и Спартанцу Павзанију, који су се најпре јуначки борили за своју отаџбину, а после је издали персијском цару. Но ипак Нотара и Ђустинијани не беху издајници отаџбине, као Алкивијад и Павзаније, и умреше лепше и поносније од Атињанина и Спартанца, јер од њих онај изгоре огњем, а овај би у храму Паласову глађу уморен.

Гривот у манастиру Нареји.

Нотара и Ђустинијани могу се с тога у историји Византије увек са заслуженом славом помињати, бар према освајачима њезиним, Алкивијаду и Павзанију, а с погледом на њихово мишљење и осећање као и на смрт, могу се многим знатним мужевима старог века и претпоставити.

Мухамед је испрва пазио и чувао Нотару. Но кад се Мухамед загледа у дивног четрнаестогодишњег сина његова и кад се захте на њему насладити, Нотара се упрепасти и одговори: да он не ће никада својевољно допустити, да му се син срамоти, те нека Мухамед радије пошље целата по њ. Мухамед чувши одговор, пошље губиоца, да смакне и Нотару и целу му породицу. Нотара пође за њим са својим синовима. Губилац

их остави да чекају на прагу, а он уведе дивнога младића султану, да се овај срамотно наслади. Осталима поврати смртну пресуду. Али Нотара задобије у томе тренутку изгубљено присуство духа и опомињаше своје синове, да умру као хришћани, а сврши свој говор речима: „праведан си, господе!“ За тим му погубе синове пред очима његовим; он пак замоли губоца, да му допусти само неколико тренутака да се помоли Богу; вратив се из оближње капеле са молитве, буде погубљен и он, те падне на телеса својих синова, која се још трзаху и дрктаху. По том им телеса нага и несахрањена разбаце, а главе однесу Мухамеду, који је чекао и за крилу, као што су и главу консула Антонија донели крволоку Марију.

Бустинијани који је први из околине цареве и са бедема стругнуо, презирући славну смрт, на скоро за тим умре срамно, било од туге и жалости, било пак од својих рана.

ђ) Одлазак османлијске мриарице.

Мухамед већ трећи дан по јуришању поврати своју војску и мриарицу у Азију, да би своје планове на миру извршио. Историк Дука лено описује, како се повлачила мриарица, која је била препуна пленом. „Трећи дан по освојењу тврдине заповеди он (Мухамед) да се мриарица повлачи у своје земље и градове, а беше тешко претоварена, мал' да не утоне. А чим беше натоварена? Скупocenним хаљинама, посуђем златним, сребрним, тучем, калајем, безбројним књигама, заробљенима свеш-

теницима и световњацима, калуђерицама и калуђерима Сви бродови беху препуни товарем; и чадори онкопски беху пуни заробљеника и плена слично описаном. Могло се видети у среди варвара једнога у протојерејско одело обученог, другога где на златном пјасу води псе који с тим беху скопчани, а место покровца на седлу, златом проткана руна. Други се служили св. сасудима као здезама, да једу из њих, а путирима, да пију вино из њих. Безбројне књиге натоварише на кола и разнесоше по истоку и западу; за комад новца продаваху десет свеца (од дела) Аристотела, Платона и других књига сваке врсте. Са јеванђеља која беху преко сваке мере богато украшена, кидаху злато и сребро, и продаваху то, а оно (листовете) бацаху. Иконе све сажегоше и куваху на ватри своје месо.“ — Трећи дан беше већ све освојено, опљачкано, разорено, истребљено, а четврти дан се стане на ново уређивати, градити и насељавати. Овим почиње други период османлијске историје, јер је први период завршен освојењем Цариграда. То је прва старост османлијског царства и уједно детињство његово, док се није потпуно развила његова младићска снага, за време од сто и педесет година под седам владалаца, од којих је Ђеније, као основач Осман, у истом духу освајања господарство увећао и утврдио. Разором хиљадугодишњег византијског царства и освојењем његове престонице, утврди се на векове османлијско царство у Јевропи.

К. И. Б.

СВЕТ И КОШНИЦА.

На кошницу свет је ваљик.
Мали људи, то су пчеле,
што се труде, што се муче,
да би меда придонеле.

Трутови су великани,
увек бесни, увек смели,
не брину се, не пате се,
на су троји и дебели.

Бралица је роју глава,
они мали сви је шују,

а трутови они само
дембелују и благују.

Тако тече дан за даном
у данашњем ето веку,
једни раде дању, ноћу,
други и без рада теку.

Па у чвретој живе мисли
да је само за њих срећа,
да им служит' мора свако
и грбити за њих плећа!

Ал' гле!... неки смели људи
оборише жар и пламен!...
У кошници мртво све је!!
од палата — голи камен!!!

Да, кошници сав свет личи,
јер штогод се овде чини;
денава се врло често
и на нашој светској бини.

По нем.

„Аубисаа.“

Шта учини једна (.) запета.

У почетку педесетих година беше десна рука рускоме цару Николи његов приватни тајник В....., човек који се беше мудрошћу и лукавством својим понео на то место, са кога је могао много да утиче на врло важне државне ствари. На том високом месту свом није се он ни мало понео, него је шта више увек био спреман, да указује свакојаке мале услуге, за које се је, како се приповедало, врло богато наплаћивао. Једном се тако деси, да полиција уђе у траг и пронађе неко друштво, које је градило лажне новце, терајући с тим занатом огромну работу, занимање, промет. Како је то друштво стајало у свези и с највишим државним чиновницима, похватају се и конци томе савезу; између осталих затворе и Ђенерала Ј., јер беше окривљен, да је набавке за државу намерно исплаћивао лажним новцем и тиме га пуштао у промет. Дело му се јасно и несумњиво докаже, те га на вечито прогоне у Сибирију.

Догађај тај изазове, разуме се, неописано и страшно изненађење: „добро друштво“ буде изван себе због нанесене му грдне срамоте, али многима се сажали за породицом несрећ-

ника, нарочито за његовом милељном младом женицом, која се сва пренерзи и онесвести са тог ужасног удара, и тумараше без помоћи и савета од једнога пријатеља до другога. Најзад јој неко препоручи, да се обрати свемогућноме тајнику цареву, по што је имала доста средстава да га задовољи, а он је већ знао пронаћи ма какав пут и начин да га избави. Уздајући се у овај прибер и заклон, пријави се она В..... и изјави му молбу своју. Тајник је мирно саслуша, па јој онда учтиво рече: „Жао ми је, што вам не могу помоћи, јер та ствар и не спада у круг мога посла.“

„Мени је то познато,“ прекиде га она брзо, „али ви морате мени помоћи, јер ја ћу све и сва на то жртвовати, да избавим мога мужа.“

Он се полако почеше по бради и запита жмирећи: „Па колико можете на то жртвовати?“

„Означите ви сами своту коју потребујете, а ја ћу сваку учену платити!“

„Ја захтевам 100.000 рубаља, јер је ствар скопчана с великом одговорношћу а —“

„Добро, добро! Ја ћу ту своту положити моме банкиру, а он ће вам је исплатити, чим мој муж буде ослобођен.“

В..... поклони се дубоко. „Молим, милостива госпођо, седите и пишите, што ћу вам казивати (диктирати).“

Он јој диктираше, а она писаше цару молбеницу за помиловање, и по што је доврши, испрати је В..... пристојно до врата. Сутра дан поднесе он цару с другим писменима и ову молбу. Цар прочитах молбу, набере чело па се намршти — патмури и напише испод ње својим ланцарним стилем:

„Ослободити није потребно у Сиберију послати!“

Тајник узме сва писмена, дође у своју собу, па иза прве речи „Ослободити“ стави (.) занету, те је сад одлука царева овако гласила: „Ослободити, није потребно у Сиберију послати!“

Тајник овако исправљену одлуку цареву упути дотичном министру, а овај састави царски указ тако, да се ђенералу Ј. с обзиром на његове досадашње заслуге милошћу царском опрашта казна.

На то настане велика радост у породици ђенераловој. Венерал, у почасти свога ослобођења, приреди велику гозбу и весеље, а после тога замоли цара за приступ, да му за милост

најтоплије захвали. Цар се веома задиви, кад му се ђенерал пријави.

„Ја мислим, да је он већ давно на путу у Сиберију!“

За тим га пусти преда се, но одмах зазвони да му дође и тајник. Тајник дође, а цар Никола нагло насрне на њ.

„За што овај човек није већ отпутовао? Откуда је то, да ти моје заповести тако рђаво извршујеш?“

В..... одговори мирно: „Ваше царско Величанство ће се сетити, да сте помиловали ђенерала.“

Цар се срдито насмеје и рече: „Донеси ми још једном молбеницу за помиловање!“

Тајник донесе и цар види да је својом руком написао:

„Ослободити, није потребно у Сиберију послати!“

„Шта стоји (вреди) у тебе така једна занета?“

„100.000 рубаља, Ваше Величанство.“

„Но то је до душе пристојно наплаћено, али ћу одседе моје занете ја сам стављати. Утуби то!“

Помиловање ђенералово би међу тим одобрено, а тајник је уживао поверење свога господара и од сад као и до сад. *Д. К*

БАЈО ПИВЉАНИН И ЛИМУН ТРГОВАЦ.

Из непечатане збирке српскијех народнијех пјесама

Дионисија Миковића, управитеља ман. Бање.

Бијела је кликовала вила,
С врх Ловћена високе планине,
И у Котор дозивала вила,
А на име: Пивљанина Баја,
„Чујеш ли ме Пивљанине Бајо!
Ако пијеш у Котору вино:
На рање ти грне излазило;
Погибе ти трговац Лимуне,
Он погибе у Корита равна;
Кад се не би брже потекло,
И у помоћ њему прискочио,
Са твојијем друштвом валанијем:
Ти га жива већ не би видио.
Он је вели шићар задобио:
Баш стотину бачкијех волова,
Пет стотина нивскијех овнова,
И дивна је роба заробио,
Па га вела поточ пристигнула,
И мало га раном обранила.
Кад зачуо Пивљанине Бајо,
Што му рече пребијела вила,
Он уљеже у морску ђемљу,
Отисну се морем дебелијем,
Здраво дође до Пераста града,
И сакупи тридесет хајдука;
С њима крену морем дубокијем
Докле дође у Рисан бијели,
Па отолен уз рисанске стране
Баш до цркве светога Николе,
Пред њом Бајо с друштвом починуо,
Па у свету преку улазио,
И дивно се Богу помозио,
И у цркви прилог оставио,
И овако Бајо бесједио:

„О Господе! О свети Никола!
Ти сачувај мене и дружину
А да Бог да, те се здраво вратим
Боље ћу те исплатити цркви!“

Отолен се Бајо подигнуо
Право, здраво, прџео Леденица,
А отолен прџео Луноглава¹⁾
Докле дође Зврсну широкоме,
Па отолен прџео Стреканице²⁾
У којој је камен до камена
И јуначки мрамор до мрамора,
Па отолен на Грахово равни,
И крену се уз граховске стране,
До на воду на Осјеченицу³⁾
Ту је трудно друштво починуло,
Из тораба хлеба zaloжило,
И хладне се воде напојио,
И по чашу приморске ракије,
Па отолен у Бањане дође,
И пријеђе и доње и горње
Докле дође у Корита равна,
И ту нађе Лимуна трговца
И његову дружину уздану.
Састаде се шездесет хајдука
И на поточ сложио ударише,
Неколике главе посјекоше,
И натраг га грна повратисе.
Па отолен били окренули,
Здраво дошли у Дубочке равне,
И ту дивни шићар дијелише,
Сваком другу дио удјелише,
Најгореме као најбољеме,
Њима друштво даде старјешинство.
Но говори трговац Лимуне:
„Просто вама моје старјешинство,
Ја сам дивна роба заробио,
Дивна роба лијепу ђевојку,

Дајте ми је за вјернога друга!“
Ал' говори Пивљанине Бајо:
„Не дам ти је побратим' Лимуне,
Јере ми се учинила дивна!“
Мал' по мало па се посвадише,
Бог да знаде и поклат' се шћаху,
Но да видиш Јован' барјактара,
Ће распучи токе на пресима,
Па завика Пивљанина Баја:
„Чу ли мене Пивљанине Бајо,
Окрени се, па ми виђи лице,
Реци право, не изгуби душу:
Да је љепше моје бјело лице
Но у оне ронкиње ђевојке.
Нијесам ја Јован' барјактаре,
Но лијепа Јованка ђевојка,
Три године саде су до скора,
Да се кријем под име: Јована,
И носим ти барјак пред дружином,
Али ти се ја већ крити не ћу,
Када чуо и видио Бајо,
И около друштво свеколико,
Велем се је чуду зачудило!
Па да ти је видијети Баја,
Раширио обадије руке,
И загрли Јованку ђевојку!
Поведе је на бијелу кулу,
И с њоме се јунак оженио.
Лимуни узе тавану ронкињу,
Јунакиње узеше јунаца,
И осташе добри пријатељи.
Хоће људи, Бог их веселио
И нас друштво, с добрим споменуо.“⁴⁾

¹⁾ Пут од Грхавца, на Леденицама, до пола завог: „Зврсно“ у горњим Кривошијама.

²⁾ Граница између Кривошија и Грахова, около које су се често кривили негдашњи Кривошијаши и граховски турци.

³⁾ Извор ишче Грахова.

⁴⁾ Превозећи се у хајци из Котора у Рисан, чуо и преписах ову пјесму из уста Ивана Зекана, Самарџића из Кривошија, који ју је у истој хајци, овако како је приказујем, испјевао 28. јула 1887 год.

Има ли на планетама живих створова?

По немачком од Св. К.

Колико је занимљиво ово питање, штета што не можемо математичком поузданошћу на њега одговорити ништа позитивно. Морамо се с тога задовољити нагађањем, комбинацијама, које су често врло дрске, често пак и такве, за које имамо доста разлога, те које заслужују да им се сасма верује. — Али, зар се у опће и може питати, да ли на планетама има живих створова?!

Та шта је и наша земља друго, него планета; па кад је творац населио земљу органским створенима, како смемо и помислити, да није излио милости своје на читаву васиону?! Или, да још и сад зар уображавамо себи, као оно пре Коперника у средњем веку, да је земља средиште (центар) читаве васионе, да сва остала небеска тела играју само споредну улогу „статиста“ на светској позорници, а земља да се у сваком погледу одликује од свих осталих тела небеских?! Зар да мислимо, да је природа само нама мати, а свима осталим планетама маћеха?! Не, тако тесногруди не треба да смо. Па откуд је у опће и могло понићи горње питање? — Да то објаснимо и да оправдамо, за што смемо ма и за час посумњати, да ли да на горње питање одмах одговоримо афирмативно, посматримо најпре са свим детимично све планете, посматримо прилике, какове морају владати на појединим планетама.

Један познати део васионе (universum-a) сачињава наша сунчана система. Средиште (центар) сунчане системе, владар и господар је непомично (sit venia!) сунце. Сунце је извор сваком животу, неисприв извор снаге у читавој системи. Око сунца се крећу планете, а у правцу и брзином, коју им сунце, непомично и величанствено (мајестатски) стојећи у средини, као са каквог престола одређује. Па онда, око неких планета виђамо небеских тела још нижег реда, *minores gentes*,

која стоје у таквом одношају према планетама, као ове према сунцу. То су *шрабани*, *сателити* или *месеци* у ширем смислу. Таково тело је и наш месец. Осим свију тих телеса, имамо у сунчаној системи често још, и ако као госте, *комете* или *репаше звезде*, и *метеорите*, *звезде падалице*.

За овај мах ћемо сва остала тела оставити на страну, па ћемо промотрити само планете, јер нас се оне за сад највише тичу и јер је и земља наша једна од тих планета. А то ћемо чинити и за то, да на напред истакуто питање што лакше одговоримо и зада-

так свој колико толико, ма и приближно решимо.

Ми познајемо у сунчаној системи до данас осам планета. По њихову удаљењу од сунца наша земља је на трећем месту. Ближе су сунцу Меркур и Венера, а даље него земља су Марс, Јупитар, Сатурн, Уран и Нептун. Између Марса и Јупитра има безброј мањих планета, планетоида или астероида. — Најближа сунцу планета, *Меркур*, уједно је и најмања од свију осталих. Пут му је врло елиптичан, те је у разио доба разио удаљен од сунца. Кад је сунцу најближи, креће се брже него и једна планета. Пут свој око сунца обиђе за 88 дана; то је година Меркурова. На истог узрока, јер је сунцу најближи, изгледа сунце једном посматрачу са Меркура 7 пута веће, него за нас са земље. Меркур добија седам пута више светлости сунчане него земља, дани су његови седам пута светлији од наших; сваки квадратни метар површине његове добија од сун-

Мухамед улази свечано у Цариград.

ца 7 пута већу топлоту него 1 квадрат. метар земљине површине. Но за то не мора бити температура на Меркуру баш седам пута већа него на земљи. Температура на површини једног небеског тела зависи од енергије, којом атмосфера дотичног тела упија сунчане зраке. Што је гушћа атмосфера, тим ће температура на дотичној планети бити већа. — Меркур има атмосферу, и то прилично густу. Да има атмосферу, то доказују облаци, које је први Schröter на Меркуру посматрао.

а да је та атмосфера и доста густа, уверава нас то, што нам Меркур, и ако је ближи сунцу, много тамнији изгледа од Венере. — Како Меркурова година траје само 88 дана, то на свако од четири годишњих времена долазе само 22 дана. Та нагла промена температуре мора бити од силног утицаја на живе створове Меркурове, те се они морају већ и с тога, ако их уопште има, врло разликовати од ових на земљи.

Друга по реду планета је *Венера*. Она је нешто мања од земље, а у многоме је слична земљи; пут њезин око сунца од свију планета је најмање ексцентричан т. ј. највише наликује кругу, с тога је скоро увек подједнако удаљен од сунца. Венера има атмосферу, која је густа бар као и земљина. Венера година има 224 дана; дан ње је од прилике дугачак толико, као и на земљи. Но са свим друкчије стоји са 4 доба године. Ова уопште зависи од тога, под којим је кутом нагнут пут једне планете према еклиптици, привидном путу сунчеву. Код Венере је у том погледу тако, да су њени становници изложени сад овој, сад оној крајности с погледом на температуру, и да се те крајности нагло мењају. Светлост сунчева на Венери је два пут јача него код нас у подне.

Иза Венере долази по удаљењу од сунца *земља*, а за њом *Марс*. Он је много мањи од земље, а добија тек половину толико светлости као земља. Година му износи 686 дана. Марс има врло густу атмосферу, што је спектралном анализом тачно доказано. У погледу годишњих времена као и иначе свега, најсличнија је ова планета земљи.

Остају нам још четири планете, које су све још даље од сунца него прве четири. Прве четири зову се *унутрашње планете*, а последње четири *спољашње*. Једне се од других битно разликују. Унутрашње јаче осветљава и загрева сунце, јер су му ближе; данн су код унутрашњих планета много дужи, јер се спорије okreћу око своје осовине. Спољашње планете окрећу се око осовине много брже, те су им дани краћи, а из истог узрока и спољашност на половима много већа. Унутрашње имају већу густину, спољашње пак много већу запремину, волумен.

Прва међу спољашњим, а иначе ната по удаљењу од сунца, јест планета *Јупитар*. Ово је највећа и после Венере најсјајнија планета. Од сунца је нешто преко пет пута даље него земља, а од земље је већа 1330 пута. Година на Јупитру износи 12 наших година. Око сунца се креће више од два пут спорије него земља. Како је маса ове планете врло велика, то се Јупитар налази још у почетку свога геолошког периода. Његова се унутрашњост није ни близу толико охладила, као што је то код земље, Меркура или чак месеца. Спектралном

анализом дознало се, да Јупитар има од земље много гушћу атмосферу и у њој много водене паре. — Четири годишња времена на Јупитру слабо се разликују једно од другог, а и дани су по дужини скоро једнаки ноћима. Но тим већма разликују се климати на Јупитру. Они крајеви који су близу екватора, имају вечито пролеће и лето, докле је на против око полова вечито снег и лед. На половима траје дан 6 година наших, а толико исто и ноћ. Са Јупитра се види сунце 27 пута мање него са земље, дакле је светлост и топлота толико пута слабија. На Јупитру траје дан мање него наших пет сахата, а толико исто од прилике и ноћ. Та нагла промена свет-

лости и појмине мора да је од великог утицаја на живот становника јупитрових. Ако су и они навикли дану да раде, а ноћу да се одмарају, па ако хоће, да за један дан посао какав и сврше, то онда ваља да могу много брже и мислити и радити, него ми. Оно, за што ми потребујемо често по више сахата да довршимо, они треба да доврше за неколико минута. За једног од нас са земље не би тамо добро било. Та ко би се задовољио, кад уморан легне да се одмори, да ноћ траје само пет сахата?! Ту нема човек времена ни да се иснава! Па како би се тек лепо по проводио? Помислимо само на играчке и „забаве“; какве би то биле играчке, кад читава ноћ траје само пет сахата?! Наше би се госпе без сумње морале веома једити, по што њима треба обично два пут толико времена, док се спреме и обуку. — Једино би астрономи били задовољни тамо, јер је на Јупитру 27 пута мање светлости него на земљи, те би вредни астрономи могли и у сред дана догледницима (телескопима) посматрати и проучавати звездано небо.

За Јупитром долази планета *Сатурн*. Он је 823 пута већи од земље, али му је маса ипак доста мала. Његова маса има од свију планета најмању густину; средња густина му је од прилике као у плута (Korkholz). Тешко је знати, од каквог је утицаја та прилика на вегетабилни, анимални па можда

и интелектуални свет на тој планети. Сунце светли и греје Сатурн 90 пута слабије него земљу ради његова много већег удаљења. Сатурн је најсличнији Јупитру. Он има атмосферу, која је бар у доњим слојевима врло густа. Од свију осталих планета, одликује се Сатурн својим прстеном који га окружава.

Два пут даље још од сунца него Сатурн јест *Уран*. Он се креће скоро у кругу, те је скоро свагда подједнако удаљен од сунца. Од земље је већи 92 пута, а читава маса његова није гушћа од наше воде. Сунце, па дакле и светлост и топлота сунчева је 360 пута мања, него на земљи. Разлике у климатама нема готово никакве. Сваки део површине ове планете,

Српкиња преља.

био он близу екватора или полова, има два пут сунце у свом зениту. С почетка пролећа и јесени је сунце за становнике на екватору у зениту, а за оне на половима у хоризонту; дан и ноћ су на читавој планети онда једнаки. Но одмах после кратког времена наступа велика промена. Дан и ноћ се на брзо веома разликују по дужини. У почетку лета односно зиме, северни односно јужни пол има сунце у зениту, а становници око дотичног пола имају тада дан, који траје 42 наше године. Становници око оног другог пола имају у исто време исто толику ноћ. Какви то морају бити становници, који треба да се задовоље са 360 пута мањом светлошћу него ми, — који морају да подносе такову хладноћу, под којом би морао престати сав живот какав је на земљи, и чим прекраћују они своје дуге ноћи, које трају као наше 42 године?!

Најудаљенија од сунца и последња планета је *Нептун*. Он је 30 пута даље од сунца него земља. Његова година траје 164 $\frac{1}{2}$ наше године, а запремина му је 80 пута већа од земљине. Светлост добија од сунца 1000 пута слабију него земља.

(Свршиће се.)

Одломци из списка А. Михаилова.

Наша деца.

У сами час рођења гину силна деца. Многа се роде на свет јадна, слабуњава, болешљива и неморална, а то с тога, што човек или се није научно љубити своју децу, или из различних узрока и не може љубити као што треба, т. ј. бринути се о њихном физичном и моралном здрављу. На друштву је дакле, да врши големи задатак, а на име: да поправи оно, што су појединци покварили, да крени здравље у болешљиве деце, да исправља морал у деце, која су се родила с рђавим наклоностима. Друштво је кадро извршити тај задатак само школом, и што се више буде бринуло о школи, све ће мање имати посла са болницама, са сиротанским домовима и са тамницама. На жалост, школа још није у оном положају, у ком би требала да јест.

Место у школи дуго је било привилегијом, а не правом човечјим. Њом се користило њих врло мало и тек Лутер указа, е школа треба да је за све, говорећи: „Читајте библију!“ Шта је Лутер? Шта вам је до Лутера! Нека погине Лутер и да живи у срцима вашим бог!“ Онај, који хоће да чита, треба томе да се учи, и Лутер говораше о подизању школа овако: „чланови магистрата, сетите се, да бог формално заповеда, да учите децу. Ту свету заповест заборављају родитељи, јер су послом оптерећени. На вама је, чланови магистрата, да о том говорите родитељима и да стајете на пут оној рђавости, од које страдамо. Можда вас задржава, што немате средстава за то? Али, сваки дан трошите силан новац на војне ствари, на путове, на насипе, на што не бисте један делић тога жртвовали за учитеље ваше омладине. Процветање градова не зависи од прибирања блага, од грађења тврђава, од подизања богатих домова, од сабирања светлог оружја. Сада се благо, спасење, сила градова мери бројем образованих људи, који ће радити о добру својих ближњих. А што ми имамо мало таквих грађана, кривци сте ви, чланови магистрата, напустили омладину да вырасте као дивље дрво у шуми.“

Тако се пре три стотине година разлегао глас, тврдећи, да сваки човек има права да се образује. Но било је лако рећи ту истину, али тешко урадити. С једне стране, народној маси није припадала школа, а с друге, пренебрегнуше то они, који власт у рукама имаху.

Саможе Лутеру писаше неки отац породице, да су „њему потребна деца за рад, помоћ“ — и варијације на ту тему свугде су, где се подизаше школе. Народ свуда беше у то време осиромашнио. „Шта бисте ви рекли, господару“, говораше Жан Саварон Људевиту XIII., „кад бисте видели, како у Тивијени и

Оверњу ваши људи пасу праву, као скотови.“ За владе Људевита XIV. писаше Водан: „Ево неколико година, како се бавим истраживањима. Врло сам добро опазио, да је у последње време скоро десети део народа осиромашнио. Од девет осталих делова пет нису кадри уделити милостиње сиротињи, а од остала четири дела, три су сиромашна и претоварена дуговима и процесима, а у десетом делу, где је виши staleж и буржоазија, има до сто тисућа породица, па не ћу рећи неветине, кад кажем, да је и од њих само десет тисућа хиљада породица са свим у потпуном благостању. „У опште“, вели даље исти писац: „мени је свагда изгледало, да се у Француској врло мало бринуло о простом народу.“ За владе Људевита XV. Ж. Ж. Русо прича, да је под самим Лијоном било сељака, који су се хранили једино хлебом, који зарађиваху у зноју лица свога. Они живљаху у најјаднијој сиротињи и бојали су се, да и чим покажу, е поде што имају јер би одмах ударили на њих тегабама и глобама. Артур Јунг, који испитиваше у Француској 1787., 1788., 1789. год. сведочи о истој сиромаштини француског народа.¹⁾

А баш и по другим земљама не беше боље. Силни ратови, што их изазва време реформације, силна моћ краљева и плећства, доведоше народ до крајње сиротиње. Да не дуљимо о том, рећи нам је, да бисмо могли читаве књиге напунити пребрајањем чињеница, које доказују, да су народ ценили исто као и скотове. Ту се дакле није могло ни мислити о подизању народних школа. Рекли смо, како је Лутеру писао сељак, да му деца требају за работу, па у опште родитељи нису марили за школе. 1833. год. у Француској јавља један од надзорника за народну реч: „нашој деци треба хлеба, а не књига“. У Римули требаше платити за школу само петнаест суа (10 новч.) месечно. То беше много сељацима; попустише на девет, па осам суа, а сељаци одговорише, да не маре давати деце у школу, па све да ни пребијене паре не плаћају. Учитељ у Терни (француској варошници) објави, да ће бесплатно учити шест месеци — школа му оста празна. У једном месту свећеник обећаваше награду у новцу родитељима, који шаљу своју децу у школу. Они не хтедоше, вољнији су били да им деца чувају гуске, раде на пољу, беру род. Ако је близу творница, тамо дају децу већ од шест, седам година²⁾. У Енглеској још и сада чујемо да овда онда туже родитеље што шаљу децу у творнице а не у школе, и судије проглашују те родитеље невинима, јер немају чиме да издржавају децу. Тако је и у Швајцарској, па и у Немачкој.

Упоред с тим долази и питање: какве школе даваху народу? Фридрих II. нашао је, да су учитељска места најзгоднија, да у њима обезбриже подчаснике и војнике, који пострадале у боју, те тако дођоше за учитеље људи, који не знадоше ни читати ни писати. Али и таки не беху још најгори. Беше их свакојаких, те краљ мораде 1722. год. наредити, да „црквенаци и учитељи могу бити само кројачи, платнари, ковачи, колари и дунђери.“ У тридесетим годинама беху у Француској школе по крчмама, касарнама, код цркве. Неки су учили под ведрим небом, неки су држали свиње у школи, неки су у коњушницама, јер је тамо топлије. У једној школи затекоше у сред школе учитељку да се порађа. А учитељи тек беху свакојаки. Честит човек и није могао отићи у учитеље, са једног положаја, који заузимаху. Већином беху то људи грбави, слепи, хром и узети. Међу учитељима беше занатлија, дупека, затвореника, који побегоше с морских бродова и људи, који се по селима скриваху од градског редарства. Учитељи често нису знали ни читати ни писати, а децу уцаху стварима, за које се плаћа робијом. Свршетком XVIII. века беху у Швајцарској учитељи људи, по занату ткачи, ковачи, надијчари, људи, који боловаху од какве болести, те не беху ни за

¹⁾ F. Simon, L'école. Paris, 1865, pp. 27—30.

²⁾ Loc. cit. p. 61—62.

какав физичан рад. 1830. год. доказало се, да у Швајцарској нису учитељи утекли од онаких, какви беху почетком осамнаестог века. Неки учитељи нису знали прочитати великих слова, нити су умели написати броја од три бројке; а и ако беху протестанти, нису имали ни појма о Лутеру и Цвинглију; три знаменита ослободиоца Швајцарске земље називаху Каспаром, Мелхијором и Валтазаром; смрт Голијатова десила се у селашкој бици; говорили су да је Базел на обали морској и т. д.). Па зар су те школе могле уродити добрим родом по народ? Баш никако.

У последње време се ствари у неколико измениле: подигле су се многе школе, у неким земљама постала је настава обавезном. Али шта дају те школе, већим делом, народу? У њима се науче по гдекоји одломци географије, историје и св. писма, у многим часовима учи се певање и то је ето све. Народна школа не даје знања, како ће дете поправити материјално благостање, она не може имати васпитног значаја, а врло често шкоди здрављу деци, а често није ништа друго него да улива неке политичке појмове. То беше случај у Пруској за наполеоновске Француске и т. д. Народни учитељи морадоше врло често пагати деци и учити их стварима, које рушише њихове појмове. Тако је Наполеон I. заповедио 1806. год. да се напише: „катихизис француске империје“. У њему не беше ни трага од религије, а врло много бонапартизма. Ево да наведемо из њега неколико примера. „*Питање* Какве дужности имају хришћани према владару, који њима управља, и какве дужности имамо посебнице ми према нашем владару Наполеону I.“

„*Одговор*. Хришћани треба да указују владарима, који њима управљају, а ми нашем владару Наполеону I. љубав, уважање, послушност, верност, војничку службу, узаконење данка за одржање и заштиту империје и њеног престола; ми смо, осим тога обавезани, да се топло молимо Богу за спасење владарца и за цветање, умно и материјално, империје.“ „*Питање*. А за што смо ми дужни све то чинити?“ „*Одговор*. Прво за то, што бог, стварајући империје и раздељујући по својој вољи, одарио је нашег владарца даровима, како у мирно, тако и у ратно време, учинио га нашим господарем, испуњачем његове власти и обичаја на земљи. Уважавати нашег владарца и служити му — то је исто, што и уважавати самога бога и служити њему. Друго, учини нас то и сам Господ наш Исус Христос, говорећи: подајте богу божје и цару царско.“ „*Питање*. А има ли и каквих посебних узрока, због којих треба да смо одани Наполеону I. нашем владару?“ „*Одговор*. Има.

Њега је послао сам бог у тешка времена, да установи свету веру наших отаца, коју он и штити. Он је установио и сачувао поредак својом дубоком и радним мудрошћу, он штити земљу својом моћном руком; он је помазаник божји, јер га је помазао свети отац васељенске цркве.“ После тога, учитељи су учили децу са свим друго, оно, што се косило с наполеоновским катихизисом: тако су на пр. морали учити, да је Људевит XVI. умро мучном смрћу, да је Наполеон био бурбонски повереник и т. д. Отуда је страдала народна школа. За Наполеона III. надзорници учитељски беху власти креатуре нове управе друге империје. Мери (начелници) потпрефекти и префекти, чинише учитеље оруђем при изборима. Плата им беше једна. До 19.423 учитеља тек исто добијаху до 700 франака годишње, а 2120 учитеља мање од 600 франака. Да се исхране, беху и авонари и гробари.) Но главним извором беше, што су служили мерима (начелницима) и префектима. На изборима чинили су по њихову мигу, јер им они претијаху, да ће хлебца изгубити. Деци и одевима предаваху оно, што им господари заповедише. Те политичке цели задржаваху их, да се обучавају историјом и географијом француском. Селачкој, полу неписменој деци

нису ни могли предавати тих предмета у свој пуноћи и не могаху бити од користи, јер деца не знадоше ништа, до неколико одломака и често прекренутих знања отачаствене историје и географије. Али, за то су учитељи морали да уче децу, како ће бити верни синови домовине а приврженици бонапартизма и његових завојевачких намера. У Пруској не стајаше боље с народном школом. Тамо као да образовање није ишло на образовање народа, већ на образовање монаха. Осим обичних молитава, морала су деца учити црквене химне и скоро целу литургију, све библијске изреке, црквене песме, бар тридесет на број; сваке суботе су читали и учили недељна јеванђеља, осим тога, морали су читати из библије псалме, књиге пророка и нови завет; катихизис вџе на помет. Поред големе масе грађе учио се са свим налагајски, да им није остало времена ради разјашњења. Њима нису ништа важнили методи, ни системе, њима је стало само до уџбених предмета; осим тога методи и система не беху им потребне, потребна им беше вера и дубоко уверење. Ту су педагогику бацили у блато, а о њој говорили с презирањем. Религиозној настави беше посвећено шест часова недељно, обучавање се њоме почињало и свршивало. Уз то су деца морали учити певање, учитељ им је морао казивати мудре изреке и т. д. Сада у пруским народним школама сеју дух војничтва, развијају мржњу према „развратној“ Француској, уверења, да је „сам бог изабрао Прусе, да униште вавилонску блудницу“, да је „војна божје дело“, да су Пруској намењене све немачке земље и т. д. Тако је ето народна школа постала оруђем странаца и у опште, испуштаху из вида интересе тога народа, чију децу не учашу, већ обмањиваху у школи. Већи део времена краја је тенденцијозна настава, а правом предмету учења посветише мало времена. У истини, децу нису учили, већ дресирали, забрањивали им, да се не смеју с места маћи, погледати на страну. Све се то чинило, да би постали „добри хришћани“ и „верни поданици“ quand même. Тако се ето дешавало, а овамо народна школа треба мање свега да се заражава духом било какве странке и треба да служи једном делу основне наставе. Али, представници ове или оне партије, нигда се не брину о благу народа, никад не могу стајати изнад својих личних, себичњачких рачуна. Они су готови да народ преобрате у гомилу незналица и идијота, само нека та гомила одржава њихово дело и послужи топовским месом у оним биткама, где се решава судбина тих странаца. У устројству својих школа, свога образовања свагда и свугде он је пасиван.

Па и то штетно, неморално образовање, што га даје народна школа, не добија цео народ.

Тако на пример беше у Француској са свим неписмених 1827/28 год. међу рекрут. 56%, међу преступницима 62%.

1829/30 год. међу рекрут.	52 %	међу преступн.	61 %
1831/32 „ „ „	49 „	„ „	59 „
1833/34 „ „ „	47 „	„ „	58 „
1835/37 „ „ „	47 „	„ „	55 „
1847/48 „ „ „	36 „	„ „	50 „
1863/64 „ „ „	28 „	„ „	42 „
1865/66 „ „ „	25 „	„ „	36 „ ^{*)}

Год. 1868 беше од 18 људи, осуђених на смрт 7 људи са свим неписмених и само четворица могаху се користити својим образовањем.

Год. 1869. на морским бродовима у Тулону, од 1594 заробљеника 921 беху са свим неписмени, 499 једва су знали читати. Међу заробљеницима у централном затвору год. 1867. беше 5213 људи са свим неписмених, 1954 људи само су знали читати. Год. 1866. од 38,067.664 људи, њих 14,347.803 човека не знајаху ни читати ни писати^{*)}. Год. 1860. од 100 бракова у 37. бракова не знајаху се потписати на брачним

^{*)} H. Morf, Zur Biographie Pestalozzi's. Winterthur 1868. — К. Ушински. Изданије сав. и: „Педагошка путања у Швајцарску.“

^{*)} J. Simon, L' instruction populaire en France. Paris Bibliothèque Nationale, p. 130—131.

^{*)} A. von Oettingen. Die Moralstatistik, Erlangen, 1874. S. 576.

^{*)} P. Cèrc, Les populations dangereuses, Paris, 1872 pp. 258—259.

уговорима, а међу тим многи се потпишу, који и не знају писати.⁷⁾

Међу преступницима у Шотландској беше:

год. 1866	који не знадоше потписати свог имена	46%
" 1867	" " " " " "	45.1%
" 1868	" " " " " "	44.4%
" 1869	" " " " " "	43.8%
" 1870	" " " " " "	43.1%

Од тих људи једва знађаху читати 1870. год. не више, него 53.2%⁸⁾. У Енглеској и Валису међу преступницима разог доба 1830—1848 год. беше са свим неписмених 87.553 људи или од 33.03% до 31.33% од броја свих злочинаца⁹⁾. Год. 1865 само 68.1% жена и 73% људи знали су потписати своју породицу, а у Француској исте године на венчавању само 59% жена и 72% људи знали су потписати своја имена. У Италији од 120.752 брачних уговора 1866. год. беше потписано и женицама и невестама само 22.395 уговора, т. ј. 18.3%. Од 241.504 људи на уговорима, знали су се потписати само 167.755 људи, или 70%. Међу Нанулем, Сицилијом и Калабријом са свим неписмених од 60 до 80%; у Павији, Флоренцији, Луци, Пизи, Болонји, од 45 до 60% и само у Турину, Комо, Бергамо, Навари и Милану од 15 до 35%¹⁰⁾.

Тако ето то обучавање није давало никаква тврда ослоња за морално, физичко и материјално развиће народне масе, него је често преокретало погледе те народне масе; беше оруђем које странке, на при свем том, још нису сви били школе удостојени.

На таком степену развића била је и корист веома незнатна. А међу тим, број деце из народне масе, којима потребно беше основно образовање, врло је голем. Ево да укажемо само на један пример. У Енглеској постоје ragged schools, — основне школе за децу лупежа, преступника, скитница, сиротиње. Тамо имаде до 40.000 деце. Ти несрећници живе у оном делу Лондона, где је морал већ са свим пао. Често добу у школу пијани трештени. У једној од тих школа било је три четвртине ђака лупежа, у другој од педесет ученика шеснаест лопова и двадесет и седам сиротана. Први дан кад су дошли у школу, приметнуше кавгу с учитељем; наста битка и крв се проли. За неколико дана по том, ученици погасише ватре у школи и украдоше све, што се могло украсти.¹¹⁾ Тај пример мора нас нагнати, да озбиљно промислимо о основној школи: ако се она има борити с полудивљом децом, а с друге стране с децом која су на последњем степену разврата — то та школа мора стајати врло и врло високо, да буде од користи народу.

Бар у Црној гори.

Сапљивање мртаваца — нов начин сахрањивања.

(Сврхотак)

II.

Поред хемије има другу важну реч медицина о питању, које смо ставили на чело овога чланка. Најважнији наводи против укопавања оснивају се на хигијени; овом се труде да докажу: како рђаво утиче стари начин сахрањивања на здравље укупног човечанства, што при сагоревању није случај. У прилог новом предузећу говори и то, што би се тиме отклонили за навек грозни случајеви живог укопавања. Противници сапљивања наводе опет, да би се сагоревањем уништио траг злочинства, који се при укопавању у земљу не може тако лако сакрити. — Ми ћемо сва та навођења појединце испитати.

Занета врло смешно изгледа, кад се у прилог сапљивању наводи, да ће се тиме отклонити живо сахрањивање. Овде нетина отпада живо укопавање, али место њега долази сапљивање. Питамо: шта је тиме добила особа која није умрла,

већ се само у дубоком сну налази? Тамо умире од глади, овде је сапљују — свакако је не спасавају. А тврдња, да ће се обамрли позитивнијем грозне топлоте у пећни пре пробудити него сагорети, тако је неоснована, да не треба на њу ни једне речи потрошити. Но хвала буди напретку медицинске науке, имамо данас већ тако поузданих знакова и начина за испитивање смрти, да се живо сахрањивање врло ретко дешава.

Један навод против сагоревања је тако важан, да му и сами противници не могу порећи важности. Позната је ствар, да некоји злочини (тровање) остављају трагове, којима се може после краћег или дужег времена доказати: да ли је злочин учињен или не? Тако и, можемо још после неколико година да докажемо, да је лешина сичаном (арсеником) отрована. При сагоревању све то није могуће. С последњим колутњем дима из пећни, ницезао је и последњи траг злочину. Пријатељи сагоревања одговорили су на тај навод тиме, што су предложили да би се свака лешина пре сапљивања могла сецирати (парати). Но то би био тако огроман посао, да га лекари, поред својих осталих дужности, никако не би могли вршити. Даље, тим начином остали би опет големи издаци, јер би се рад дотичних свакако морао платити, па где остаје онда јевтиноћа те нове системе? — Осим тога морале би се поједине породице приволети, да допусте сецирање покојника; колико би само то труда и говора стало, о том би могли најбоље причати господа лекари сами. Но узмимо да су то све маленкости које се дају отклонити, онда наступа тек највећа тешкоћа. Судско сецирање лешина и доказивање тровања, скопчано је с таким тешкоћама, са тако огромном сумом способности, знања, времена и рада, да се то никако не може са свим спровести.

Најјачи нападаји на досадашњи начин сахрањивања и гробља, наперени су од стране хигијеничара. — Још при свршетку пређашњег столећа, почело се писати против гробница у приковама, портама, или близу људских станова, тврдећи: да су гробови узроци опасним болестима. Не ћемо покушавати ово

⁷⁾ F. Simon, L'Instruction populaire p. 120.

⁸⁾ A. von Oettingen, Loc. cit. Fab. 58. —

⁹⁾ Mayhew, London Labour etc., London, 1862. p. 465.

¹⁰⁾ A. v. Oettingen, Loc. cit. S. 557—558.

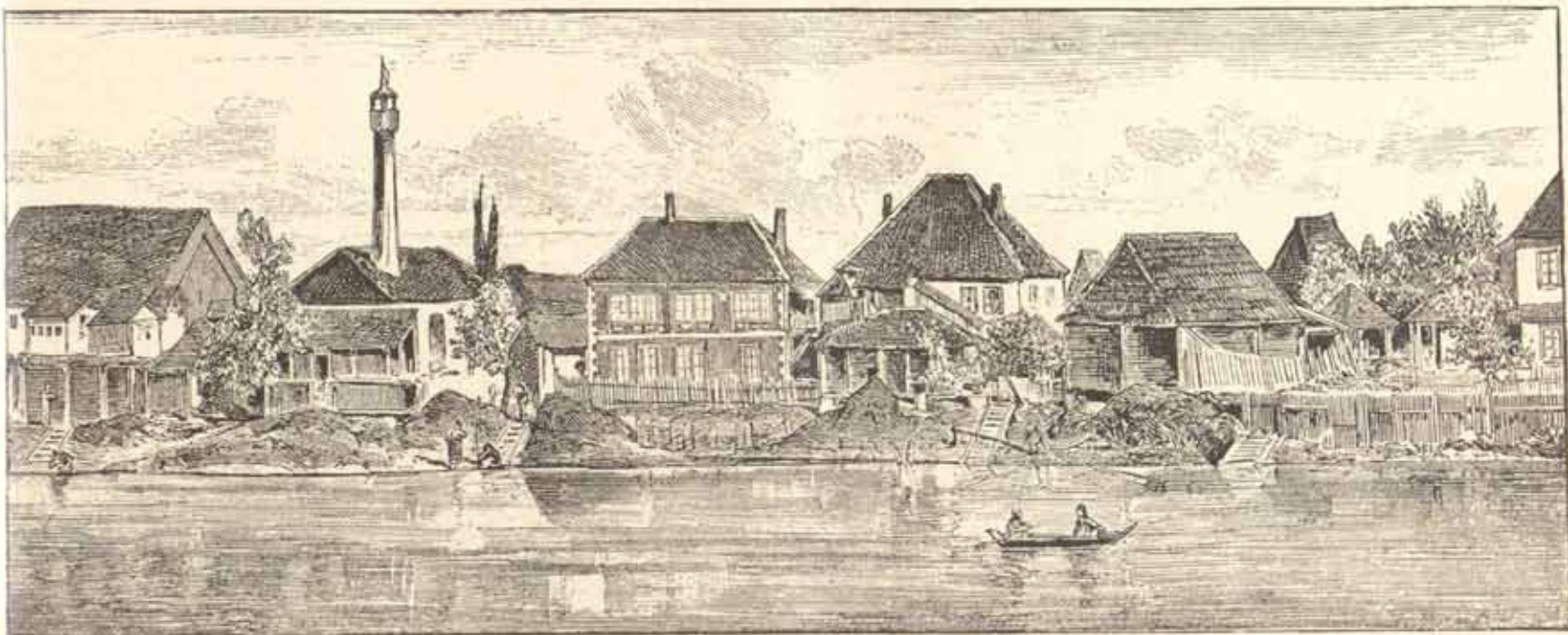
¹¹⁾ C. Hippau, L'Instruction publique en Angleterre, Paris. 1872. p. 47.

тврђење да оповргнемо, али ћемо му ставити један супротни факат из историје, који сам говори. Познато је, да се хришћани у почетку мораше крити, будући су их староверци гонили. У то доба постале су оне гдне подземне зграде, које катакомбама називамо, и које су служиле уједно за стан живима, а и за гробље умрлим хришћанима. Ма да су овде људи непосредно близу лешина живели, ипак нам није историја забележила ни једнога случаја заразне болести у катакомбама, који би говорио у прилог горњој тврдњи. — Истина, дешавали су се поједини случајеви болести проузроковани од сахрањених лешина, али поједине случајеве није допуштено поставити као опште правило. Тако се н. пр. прича за смрт једнога гробара, који се сисао у гроб да покраде једну лешину, па се оданде није више ни вратио. Приликом оправке гробница у Француској и Шпањолској дешавали су се случајеви смрти. Познато је, да је крајем пређашњег столећа у Saulien-у у Француској тамонића црква била огњиште опаке заразне болести. У граду Pasajes-у у Шпањолској, помрле су од 127 особа које су цркву походиле, у којој се многе гробнице налажаху, 83 особе и т. д. Тврде даље, како су приметили да у време заразних болести највише они умиру, који близу гробља стањују. Италијански лекар Felix dell' Asqua уверава, да гробља куже ваздух и воду, и да су легло најопаснијих болести, а не

године после француске револуције — под надзором Thouret-a, Hecquet-a и Parent-Duchatelet-a — а није се десило ни један смртни случај!

Што се пак тиче тврђења, да у околини гробља највише људи умире, и то се не може за поуздано тврдити, јер статистика у том погледу ништа не казује, да би се тој тврдњи могло поверовати. А да су гробари за то нездрави, што се непрестано по гробљима баве, и то није свуда констатовано, не може дакле као опште правило важити. Томе противно говори и један факат из практичног живота. Познато је, да се професори и ђаци у медицинским школама баве с дана у дан лешинама, и то врло често лешинама, које се у пола трулом стању налазе. Па да ли то рђаво утиче на њихово здравље? Не бисмо рекли, јер статистика потврђује, да баш лекари најдубљу старост дочекају.

При распадању органских тела постају у већој количини гасови: угљена киселина, угљени моноксид, азот, угљени водоник и амонијак. Прва три гаса штетна су људском здрављу. Човек би мислио, да се ти гасови налазе на гробљима у великој количини, јер тамо се распадају органска тела, и само би тако било оправдано пребацивање, као да гробља куже ваздух. Но савесна хемијска испитивања доказала су, да ваздух који се налази на гробљима, садржи само угљену киселину у

Бербир или Бос. Градишка.

наводи ни једне потврде за оно што је рекао. Исто то чини и хемичар Selmi, али и он налази за добро, да не наводи конкретних случајева. Пош то исто чини; место да наводи факта, узвикује само: ко може још у то да сумња! Ducamp тврди, да вода која кроз гробље пролази, раствара најопаснији трулеж, у след чега опасне болести проузрокује. Molecshott је нашао, да гробља испаравају неке гасове, који су по људско здравље опасни. Reclam се труди да докаже како су опасна гробља, и наводи за пример болести из кријског рата, које су постале од рђаво сахрањених лешина или од лешина, које су лежале на површини земљиној. Даље тврде: да сви гробари имају слабо здравље, што долази наравно од непрестаног бављења са лешинама и од становања близу гробља.

Све ове наводе предузећемо редом, а почећемо тиме, што ћемо изоставити оне случајеве, који су проузроковани непажљивим ископавањем лешина, које су се још у трулежу налазиле. Број ових је највећи, и наводе се као важан доказ за штетност сахрањивања, а међу тим не доказују ништа, јер при таквим случајевима нису узете у обзир прописане предохране. Та позната су велика ископавања лешина на гробљу St. Innocent у Паризу, па у цркви у Dunkerque-у, па најпосле 1830.

мало већој количини, него што се обично у ваздуху налази, а остали штетни гасови, са свим недостају. Угљене киселине налазе 6—8%, а у болницама је има 2.7—4.3%; ако је гробље дрвећем засађено, онда се угљена киселина налази још у мањој количини. О каквом рђавом утицају од стране угљене киселине на човечје здравље, не може дакле ни помена бити. Шта се десило са осталим штетним гасовима? Ови су у земљи задржани, јер земља игра овде улогу средства које пречишћава. Гасове који су по људско здравље штетни, задржава; ови се у њој другим елементима једине и дају једињења, која нису штетна. А да баш и дође један део од тих гасова на земљину површину, то одмах одилазе у ваздух, ишчезавају у великом ваздушном мору.

Предајимо на другу оптужбу против гробља, а та је: да гробља куже воду за пиће. Тој тврдњи у прилог навођене су неке хемијске анализе вода са гробља, које су у већој количини садржавале у себи азотних и сумпорних једињења. Наравно да су ти, људском здрављу штетни примеси, дошли тим начином у воду, што је ова између лешина протицала, које је куже; то је бар тумачење пријатеља сагоревања. Као пример који треба тој тврдњи у прилог да говори, наводе На-

риз, јер баш у његовој непосредној околини избијају многи извори на површину, који садрже у себи доста сумпорних и азотних једињења, која су пак по горњем тумачењу могла у воду доћи. Но то не стоји. Геолошким испитивањима доказано је, да париска околина садржи под земљом доста мрког угља и гипса. Из мрког угља развија се угљена киселина, она утиче на гипс, и том приликом постаје сумпоро-водоник, који се у води раствара и даје јој непријатан задах који подсећа на укварена јаја. Ето, то је прави узрок од куда долазе у води сумпорна једињења. Место да наведен пример говори у прилог сагоревању, он баш противно тврди; а тако ће бити и са осталим изворима и студеницама, који садрже у себи сумпорних једињења.

Што се тиче азотских једињења која се у води налазе, то се не може никакo позитивно тврдити, да су она инфекцијом гробља дошла у њу. Позната је ствар, да се на многим местима налази баш најчистија и најздравија вода у самим студеницама, који се налазе на гробљима. Писац ових редака имао је прилике да помоћу хемијском анализом испитује пијаће воде из студенаца са гробља, па је у многим случајевима нашао, да вода са гробља садржи у себи бод и камо мање азотних и органских једињења, него вода истог краја из студенаца који су били удаљени од гробља. Славни француски хемичар Boussingault (Бусенго), на кога се и пријатељи свазивања позивају, нашао је приликом испитивања кишнице, да иста садржи увек више азотних једињења, него воде из студенаца истог краја, а за кишницу се тек не може тврдити, да је лешине куке.

А како стојимо са тврђом, да гробља трују воду одајући јој микроорганизме (заразљиве клице) које поткопавају људско здравље? Пре свега треба имати на уму, да гроб није дубљи од два метра, и да се вода, која кроз гроб пролази, скупила под земљом у већој дубини од два метра. Узимамо да је вода при својем проласку кроз гробље са свим инфинцирана заразним клицама, то је вода коју из студенаца добијамо, ипак здрава и слободна од тих опасних примесака. То посведочава онит, који је чињен у хемијском лабораторију у Clichy-у. Напунили су један сандук од два метра висине земљом, и пуштали су воду, која беше пуна микроорганизма, да пролази кроз тај земљани слој. Вода која доле отицаше, беше са свим чиста, без мириса и слободна од микроорганизма. То нам довољно доказује, да вода игра овде исто тако улогу средства које пречишћа, као што смо то већ код гасова напоменули; она задржава у себе клице које су по људско здравље опасне, и пропушта само оне састојке воде, који нису штетни. То истро бива и са водом која је лешинама инфинцирана и која кроз земљу пролази. При проласку кроз скважљив слој земље, одаје вода своје штетне примеске, и кад дође до каквог непробојног земљиног слоја са свим је чиста.

Али да завршимо. Допуштамо да гробља могу имати по некоје непријатности; допуштамо да некоји од навода против њих стоје; допуштамо да по некоји пут могу гробови и гробља и штетно утицати на људско здравље, али зар то да нам служи као разлог, да на гробља бацимо анатему? Та познато је, да има врло много занзиња и заната, који непрестано поткопавају људско здравље; познато је да је лађарство и употреба парних слојева са великим опасностима скончана; познате су многобројне несреће, које се тако рећи сваки дан дешавају на железницама, у рудоконима, у творницама (фабрикама) и т. д. па никоме не пада ни на ум, да иште да се све то напусти, измени — шта више, ми се тим проналасцима личимо, као неком великом добити деветнаестог века! Па за што баш да смо у погледу гробља тако строги? За ото, одговориће нам кокод, што ћемо на њихово место увести начин, који је јевтинији и бољи. Како стојимо са јевтином и добрим странама те новине, показали смо у претходним редовима. Нађу ли се какви битнији разлози, који ће нам очевидно представити рђав утицај

гробља, то ћемо ми бити последњи, који ћемо се тој новини опирати.

Али узмимо да сви протинни разлози које смо навели, не стоје, то ипак сматрамо спаљивање као неки идеал. Та како би лепо било да нема на свету ратова, да нема размирица, да нема сиротиње, већ свуда да влада благостање — сви ми то желимо, па ипак није тако и не може да буде тако, јер човек мора увек да рачуни са фактичким чињеницама и приморан је да ради онако како може, а не како би он хтео.

Јован Гигић.

Јован Ристић,

председник срп. кр. министарског савета и министар спољних послова.

(Види лик на стр. 49.)

Јован Ристић, садашњи председник српског министарства, родио се у селу Шувадије, у Крагујевцу, 1830 године. Родитељи су му били селаци, и као такви нису имали средстава, да пруже своје сину за школовање, а богље и да су имали, према њихову појмању о важности школе, тешко да би се напустили, да троше много на школе. И тако је Јован био остављен самој себи. У школовању своје имађаше да савлађује такве препреке, које би сваког другога изнуриле, само њега не. Најзад после дуге борбе за живот он обрати на себе и на своју предноћу пажњу правитељства, које га посла у иностранство да продужи науку о државном трешку. Као слушаца најбољих јевропских универзитета у Хајделбергу, Берлину и Паризу, он није као многи његови другови проводио време са „буршењима“ у пијавци, по се трудио да оправда поверење владино, што му је тако сјајно испало за руком, да му је одмах по повратку свој у отаџбину поверено важно место секретарства у министарству унутрашњих послова. На том месту затекла га је светоандрејска народна скупштина од 1858-е године. Према тадашњем пословном реду, а у недостатку великог броја добро писмених људи међу народним посланицима, скупштина је узимала за своје секретаре људе, који нису њени чланови. Тако је ушао у кандидацију за секретара и Ристић. По њему не би суђено да у самој скупштини ради на повратку Обреновићеве династије. При изласку за секретаре он је остао у мањини. Али он је за то радио на другој страни — у грађанству београдском, које се на његов позив реши да брани народну скупштину од силе, којом располагаху Вучић, Миша Анастасјевић, Никола Хрстић и други противници народни. Може бити, да се скупштинари не би смели усудити да траже од кнеза Александра оставку, да им београђани нису подјемчили леђа. По повратку Милошеву у Србију, он буде постављен за секретара најважнијег српског посланства — у Цариграду. Као образован човек он је брзо учинио паливши дојакшоњста посланика, који не беше дораствао да врши деликатну дужност посланичку, и за то кнез Михаило, кад предузе владу у своје руке, постави младога Ристића за посланика.

Тихе почиње слава Ристићева, јер он ни за једну грану државне службе није покљивао толико поље и толико способности, колико за дипломатску службу. Није било давно, још је многим у свежој памети, шта се догодило 1862. године у Београду. Султанова војска буцаше са београдске тврђине на српско грађанство! У тако затегнутима приликама беше поверено Ристићу не само да паравна несугласице између сувереног двора и вазалне кнежевине, по и да уклони Турке и њихову војску из свих српских тврђиња. И то му је пошло за руком.

Кад је 1868-е године кнез Михаило погинуо од крвничке руке, ваљало је спасавати доживину да не падне у руке приређивачима тошчидерске катастрофе. И ту је Ристић био на месту. О покојнику Влазавице и других пријатељима Обреновићеве династије, он је узео привремену владу у своје руке и склопио је посланике велике народне скупштине да прогласе тада младолетнога Милана за кнеза. За време намесничтва он је радио на томе, да направи за земљу *устав*. Године 1869-е велика народна скупштина изкупи се и донесе данашњи устав. Као што рече пре два месеца сав Ристић нишкој депутацији, тај устав има својих мана, и ваља га за то поправити. И ако је он творац његов, он се ипак не устеза да му призна несавршеност! јер практика од 19 година у стању је да покаже, шта је добро а што ло рђаво. И тако је сав Ристић прегато да у друштво радикалног странка у Србији, даде земљи такав устав, који не ће допуштати којекаквим спекулантима као што су и. пр. Гарашанин, Н. Хрстић, Пироћанац и други, да одржавају земљу у вечитој травини. Његово Величанство, краљ врло је радо пристао на промену устава, јер по пројекту Ристићеву краљеве прерогативе не ће се

стешавати, а ипак ће народ добити најјача уставна јемства у свима правима државног живота. Ако то пође Ристићу за руком, тад не ће моћи више бити, да какав министар своја рђава дела, преко својих пријатеља у земљи, товари на краља, велећи тако је краљ желео, и да на тај начин чини краља одговорним за своје рођене грехе.

Кад је кнез Милан 10-ог августа 1872-е године навршио 18-у годину свога живота и проглашен за пунолетнога, најсавиштно се повукао натраг. Од то доба Ристић је бивао неколико пута министар-председник. За време његова министровања Србија је водила два рата за ослобођење и независност, и добила је четири нова округа са једном трећином дотадашњег земљишта. Ним. Б. Паланка, Нишот, Прокупље, Куршумлија, Лесковац, Власотинца, Врања и друга велика места освојена су српским оружјем за министровања Ристићева. 1878-е године видимо Ристића у Берлину где брани од туђинских нартаја земљу и градове, које је српска војска узела. Прилике не беху повољне по Србе, али велике силе немадоше ипак куд, но признаше Србији независност и проширише граница. И тако су дакле најважније тековине за време владавине кнеза и краља Милана постигнуте под Ристићевим министровањем; јер проглашење краљевине 1882-е године само је последица витешке борбе српског народа 1876. и 1877-е године. До 1880-е године Ристић беше посветио сву своју бригу лечењу рана које је двогодишње ратовање задало земљи, и он је био и у том погледу срећне руке, и ако се у земљи почела дизати опозиција против неких чиновника полицијских, због чега се кривница почела бацати на део Ристићев кабинет а нарочито на министра унутрашњих послова, на Радивоја Милојевића. Наравно да су се доцније, кад су напредњачки министри почели цустионити земљу, многи желели, да се врати она система владавине, каква је била под Ристићем.

Пред јесен 1880-е године одступи кабинет Ристићев. Као патриота он је радије жртвовао свој министарски портфељ, но да жртвује економне интересе своје земље страој којој сили.

После 7 година њему је поново поверио краљ образовање кабинета, и Ристић се одазвао том позиву на начин, којим је изазвао највеће одушевљење у народу: узео је у свој кабинет и представнике младе али веома силне партије радикалне, и тако се његов данашњи кабинет може с правом назвати народном владом, јер осим једне шаке напредњачких чиновника и гладних лифераната, нема никакве опозиције против себе.

Српски сељачки сватови.

(Види слику на стр. 53.)

Не вели се без неког разлога, да је за човека овај свет долна луна суза. Тако ће ти, драги читаоче, жал' да не свак казати, и не ће слагати. Са сузама раба се човек на овај свет, са сузама с њега одлази, да продужи живети у вечности. При томе колико пута не заплаче од новог до покров! То бива с тога, што у истину није лан и угодан живот на овој земљи. Али као што небо није увек ведро, него сад затути и загрми да те страх хвата од ужаса, рек' би е ће се све срушити и у пропаст сурвати, и људске киша мисли да је постоји, бисни ветар и олуја рек' би све се скрха и поломи, а до час се све измени: грмљавине несташе, све је мирно, нити лева киша на облака, нити звикли ветар са севера, него опет гледаш дивотно плаветнило неба, обасјано светлосту сунчаном, — тако се исто дешава и у животу човечју, тако се исто мења и његов живот. Јуче си га гледао сета невесела, тужна погружена, сузе дна низ образе потоком и реком, бледило му ружило лице, слушао му уздицаје срца, јавк душе, што 'но пара уни као с неба грмљавина, а данас — грдне ли промене! — Данас се, рек' би, променио у другог човека, није онај што и јуче, данас гле! како подсекајује, чуј му опет несму радованку, гле! како му је око весело, лице ведро, блажено радосно, срце му пена, душа весели, смеје се, у подсеку даје парала свог спокојству, плаче, ал' то су сузе... сузе радовања. Па шта мислиш, колико би тек онда био ближен, кад би по срећи имао пријатеља, друга коме ће да саопшти своју радост!... колико би му опет било лакше носити јад и бол, ако га тиште и од њих страда, кад би их могао с другим поделити!...

Право се вели, човек је сјај као пан, као дрво одсечено. Самцу није никад лако. То сви знамо, отуда и бива, да сви настојимо да стечемо себи пријатеља, друга. У друштву се човек најлакше и најрадије креће, наравно како у коме, у једном боље а у другом лошије.

Данас има много друштава. Тако је било пре, тако ће бити увек док је света и века. Удружења изазвана су природом човечјом, или тачније да кажемо потребом, коју осећа човек по својој природи да се дружи, потребом које нигда не ће нестати, шта нише људи ће је с дана у дан све то више осећати, те према томе не ће нити може нигда напустити време, кад ће удружења постати суштина. Међу тим увек ће се разликовати, као што се и данас разликују, према разлици

потреба које их изазваше у живот. Тако имамо данас друштво са најразноврснијим основама на којима почивају, с различитим правилима по којима управљају својим животом, с различитим смеровима и средствима којима се служе да до цели дођу. Друштво пак које је темељ и подлога свију друштину, семе на кога ничу сва друга друштва, јест супружанско друштво, на коме почива цео свет. У овом друштву човек је најспокојнији. У срећном браку смештен је врхунац среће људског живота. Муж жени, жена мужу најбољи су једно другом пријатељи и другови.

Наша слика представља онај важни моменат у животу двоје младих људи, Србина и Српкиње, кад су се одлучили и већ на пут кренули, да посведоче пред олтаром међусобну љубав, те посведочивши је, склопе супружанско друштво, да од тада у напред поделе срећу и несрећу, радост и жалост, да ступе у живот, који ће означаваати једна душа у два тела, који ће жарисати супружански ватринама, на кога ће нићи цвеће среће, пропевати свим тићим, — српски Обилићи. Слика је узета из народног живота у Србији. Младожења се знадео што је могао лепше и боље, а невеста сва просјаује у венчаном руху и напиту. У весело се обоје топе. А како и не би. Још мало тренутака па ће њихови чаробни санови бити јавна, њихова топла љубав свршен чин. Па ко је блаженији од њих! Још само неколико часова па ће нестати сваког трага сузњи, која их је вала да до јуче жорила, а не би једно друго у последњем часу изневерили. Ево их те пду с прким веселим лицем, но ал' бог зна какве им жиели прелетају преко неба душе, каква ли осећана прожмљу њихова срца!... Хтели би жожда знати, каква их чека срећа у будућем заједничком животу, али вај! не могу да прозру кроз тамну завесу будућности, не могу да спазе стање, коју ће имати једно с другим прегазити, да виде и да се увере, колико је она кршевита и драчевита, је ли по гдеде раниа и цвећем обасута. Ну како било, тек свакако на лицу им можеш читати, да су барем у овом часу весели, а у будућности како буде. Покрај глдане невесте на десно до не поиграва окићеног коња енга, готово тако исто одевена и напихена као и невеста, а на лево коња јаме срећни девер. Ту је и провадација, који је с успехом посредовао напад неколико времена код девојчаних родитеља, те сад не зна већ нише шта ће од радости, видећи да је дело које је заступао венго и смотрено, доведено до оне тачке, на којој се мора крунисати. А није изостао у сватонима ни несташни тајдаш, јер се он сматра преко потребним; та треба да посипра и срце разигра, без њега се не може ни замислити право весеље. Младожења пак негде је у задњим редовима сватова, јер не сме да се приближи по народном обичају вереници док се не венчају.

Кад се у пркви сврши венчање, тек тада ће да настане право весеље. Дотле ће владати више нека озбиљност, разблажена радосићу. Али кад се из пркве крену и коњама низ поље отнуће, онда ће запевати другу песму. Сад ће тек настати у правом смислу свечаност, весеље баш као 'но о правим српским сватовима, којом приликом Србин уже да покаже веселост свога духа у песми и напитуци, шали и подсекоцици. — предмет који је већ одавно нашао венго перо, да га опише и верно наслика. Али не ће се неселити само родитељи, еродници и пријатељи кућни, него ће ту учествовати цело село, јер Србинова радост то је онћа радост, а његово гостодубље свету је познато. О весељу пак самих младецаца не треба ни спомињати. Кад се сви остали веселе, како се не би веселили и они, кад су се ето мало пре свечано заверили пред олтаром, да ће од сад у напред све своје жеље сисести у један инч, на једну уанцу, оба срца стопити у једну грудину!... Кад су ето саставили супружанско друштво, у коме ће да нађу у тешким данима живота најлепшу утеху и одмор, а у срећним срећу већу!... Кад ће у том друштву доживети, буде ли среће, да слушају данас сутра миле речи „драги оче, слатка мајко,“ да гледају срећну децу, своје благо своје алато, у којој ће наћи под старост обрану и заклон, а по смрти непрестано у њима живети, у којима ће, ако бог да, Српству отхранити Милоша и Марка, што бисмо и ми желели.

Б. А.

Живот у мору.

(Види слику на стр. 55.)

И у мору влада живот, а не смрт. Море је дубина, која се не може никад напуити. У мору живе милијуни различитих животиња; море је поприште бескрајног убијања и дивљих бојева; море је постојбина најјавнијих грабљиваца. Сисавац кит једини гутљајем прождре биљунима ситних животињца, а ордови и галебони вребају морскога петла са шареним и лентирастим перајича. По поред неколиког убијања не чује се никаква бојна рика, ни дрека болова, па ни радосни усклици победилаца. Борба се води у највећој тишини, коју кад и кад прекидају само узбуркани вали и дрхтавица рањених животиња.

Наша слика на стр. 56. представља нам живот животиња на морској дну у Кеарнеру.

Српкиња преља.

Кип каменара Ђорђа Јовановића.

(Види слику на стр. 61.)

Лепе уметности налазе се у нас Срба јоште у повоју. Али се у најновије време појавише у нас такви вештаци, којима и образовани запад одаје достојну пошту. Подсећамо само на: Павла Јовановића, Крстића, Предића, Убавкића, Буковића, Бакаловића и др. То мало по одабрано кодо стекло је новог другара, у лицу младога каменара Ђорђа Јовановића, од којег композицију доносимо у слици на стр. 61 овога листа. Слици не треба никаква описа, по што она сажа за се говори. Можда ће који од наших стручњака и наћи какву погрешку, по при том ваља имати и то на уму, да госп. Ђорђе Јовановић још учи и да је то његово првенче. Свакако овај први рад његов много обећава, а што се мора највише похвалити јест то, што је за свој ујмотор изабрао мотив из српског народног живота. Само тако и у напред, јер то је прави и једини пут, којим ваља да ходи сваки Србин уметник.

Као што смо извештени, кип је откупио српски народни музеј у Београду; тако и треба, јер је боље српски музеј обогаћавати српским, ма и лошијим, ујмоторинама, за које српски уметник узима мотиве из српског народног живота, него трпати у њ којекакве скупе туђинске тричарије. Како лепе среће, да је музеј у стању да купије и дивне слике нашег дивног уметника Павла Јовановића. *Б. Ј. А.*

Бар у Црној Гори.

(Види слику на стр. 64.)

Бар (Antivari) је приморски град у Црној Гори, на обали Јадранског мора, сев. западно од Скадра. У Бару станује прабискуп римски католички. 5—6000 становника, који су већином хришћани, баве се трговином и тргују с албанским производима по аустријским лукама. Становништво је смеша од Срба и Италијанаца, с претежнијим словенским типом. У средњем веку стајао је Бар под Мланицама, а од 1573. г. под Турцима. Берлинским уговором од год. 1878. потпао је Бар под Црну Гору.

Као што ће бити већ многим п. н. читаоцима овога часописа из других листова познато, Њег. Височанство, кнез-песник и господар Црне горе и Брда, Никола I., изненадно је нашег првог и највећег песника данашњег д-ра Јована Јовановића, Змаја, чика Јову, поклонив му у Бару дворца, бив. Неманића-наше и за то још 50 рала врло добре земље у Уцињу и маслињак од 200 корена најлепших маслина. Дворца је сам Господар назвао „Змајевац“, које ће име одседе увек и носити. Осим тога одликовао је кнез-песника Змајована још и орденом реда Данилова на ленти. Овим значајним одликовањем наградио је кнез Никола оне ретке и узвишене врлине, којих је Змајован многогодишњи истрајни носилац и исповедник, и од којих он никад и ни коме за љубав није одустао.

Приказујући на стр. 64 слику града Бара у Црној Гори, прозборићемо о Змајевцу онолико, колико ће п. н. читаоце а Змајованове искрене и одане пријатеље и поштоваце занимати.

„Змајевац“ лежи у пристаништу барском, које је врло лепо и у коме има десет високих кућа; ту је станица друштва Лојдова и грчког паробродског друштва. У пристаништу пристају све лађе и парни бродови. Од дворца до самог пристаништа има поћи барком по часа, а скоро један час леним путем до самога града Бара, који лежи скривен међу брдима. Кућа је темељно оазидана на три спрата од тесана камена, и удаљена је од обале 20 корака. Пред кућом је шетница (променада) од високих дрвета. Испод куће је добар извор пијаће воде. Оадо у кући је гостионица (локада) и трговина Стевана Руса. У суседству станује капетан Захарија, управитељ луке и Мартин Сиговић, агенат Лојдова друштва.

Како је кнез-песник све ово поклонио Змајовану у присуству његова брата Корнилија, који, путујући онуда својим трговачким послом, беше онде прави гост високога домаћина, то је одмах и кључе од двора уручио Змајеву брату Корнилију.

Што је пак још важније при овом поклону, који у најмању руку вреди десет тисућа форината, јест и то, да је то целокупно добро ослобођено од плаћања порезе.

Од сад ће без сузње и кршине Црногорци имати прилике, да који пут виде и поздраве у својој средини милос и драгос песника Змајована, кога и ми од своје стране овим најтоплије поздрављамо радујући се на дубине српског срца, што ће под старост, ако га нада снага и способност, (што не дао бог да буде) имати обезбеджено пребивалиште и ужитак, где ће моћи мирно и спокојно овај многорадљиви живот заменити бољим и заслужнијим. Слава Змајовану а слава и дароваоцу другару-песнику му кнезу Николи I.

Бербир или Бос. Градишка.

(Види слику на стр. 65.)

За време турских ратова с Аустријом, Турци поградиле много већих и мањих тврђава с десне стране Саве, као Костајницу, Бербир, Брод у Босни и др., како би лакше стали на пут непријатељској инвазији. То исто учинила је Аустрија с леве стране Саве с намером, да паралелише турско дело. Али ове тврђавице, које сачињавају тим начином кордон међу границама двеју суседних држава, нису никад играле важну улогу у историји турско-аустријских ратова, барем не онаку као што је то Бањалука на Врбасу и Зворник на Дрини, преј да историја спомиње по каткад и њих, као на пр. Бербир, кад га је оно у прошлом веку, г. 1789. освојио аустријски маршал Лаудон, у чије је руке пао тек после 17 дана опсаде, ма да је располагао са 15.000 људи против највише 3000 Турака.

Бербир (Босанска Градишка), чију слику доносимо у овом броју нашег листа, лежи према савојској Старој Градишци, од које га дели Сава, широка на том месту од прилике неких 200 корака. Не даљеко од њега утиче у Саву поток Врбаска, који истиче из горе Козара. Велике зелене шуме окружавају у облику полукруга равницу, на којој лежи град, чији је обим (периферија) неправилан, у облику петокутника, са пет утврђења (бастiona), од којих ни једно није једно другом једнако, ни по облику ни по унутрашњем простору.

У овом веку спомиње се Бербир оном приликом, кад је Хусеин-ага уабунно и подигао на оружје своје једноплеменике, да стане на пут реформама султана Махмуда. Сматрајући реформе Махмудове као атентат против корана, могао се Хусеин поносити тим, што је био у стању, да изведе на бојно поље против надише мал' да не сву Босну. Али брзо се увери, да су сви његови напори безуспешни, те се мораде покорити сили јачега. Том приликом је сав град изнутра изгорео заједно са оба подграђа, горњим и доњим.

Тврђава Бербир лежи у округу бањалучком, а у њему је уједно и седиште среза бербирског. Цело место састоји се из три дела: 1. из тврђаве (од које је и име Бербир), 2. из правог града и 3. из оаца Обрадовића, које се може сматрати као пограђе градско. У читавом месту има око 900 домова, а број укупног становништва износи 4226 душа, од којих су по вери 2552 мухамедовци, а 1232 православни Срби. У Бербиру је знатна транзитна и извозна трговина. Православни Срби подигоше о својој трошцу врло лепу зграду на спрат, у којој је смештена српска правосл. народна школа. Школску зграду особито краси икона св. Саве у природној величини, намењена у једном „слепом“ прозору. *М. С. А.*

КОВЧЕЖИЋ.

Просвета и уметност.

— Нацрт устава фонда д-ра Ђорђа Натошевића. §. 1. У спомен неумрлих заслуга д-ра Ђорђа Натошевића, главног референта српских народних школа и књижевника српскога оснива се фонд, који носи његово име и служи за просветне и добротворне цели.

§. 2. Фонд д-ра Натошевића постаје и множи се:

1. Приносом оснивача у износу од најмање 50 фор., које оснивачи положе једном за свагда било на један пут било у оброчица од више година.

2. Приносом помагача у износу од најмање 5 фор., које помагачи прилажу годишње у благајницу фонда.

3. Приносом прилагача у износу од најмање 1 фор., које прилагачи прилажу годишње у благајницу фонда.

4. Даровима и завештајима фонду.

§. 3. Приноси оснивача служе као основна главница од које се на цели фонда троши само годишња камата, а приноси помагача и приложника троше се у годишњем износу на цели фонда.

§. 4. Фонд д-ра Ђорђа Натошевића намењен је овој цели:

а) да годишњом потпором потпомаже сиромашне српске православне општине српске митрополије, да исте своје вероисповедне народне школе уреде и одрже према прописима постојећих закона.

б) да годишњом потпором потпомаже удовице и сирочад учитеља, који су деловали у српским народним вероисповедним школама.

§. 5. Фондом д-ра Ђорђа Натошевића рукује српска црквено-школска општина новосадска, а потпоре подељује по предлогу нар. црква школског савета.

§. 6. Срп. правосл. црква, општина новосадска и Н. Ц. Школски Савет обавиродоваће сваке године стање фонда и позиваће како црквене општине тако и поједине да прилажу на цели фонда.

§. 7. Ако би временом престала потреба да се приходима овога фонда потпомажу цели којима је овај фонд намењен, власна је срп. правосл. црквена општина новосадска и Н. Ц. Школски Савет да

фонд овај под истим именом оброте на друге просветне и добротворне цели.

Из новосадске општинске благајнице дат је први основни придод за углед другим општинама, и то у своти од 200 фор. у две годишње рате 1888. и 1889. год. и овлашћен је црквени одбор, да нада позив и на друге општине, да прилажу у тај фонд.

— О Ђурлинској цркви. Историчко питање. У срезу и округу нишком откопана је пре 5 година једна црквица не далеко од Ниша, у дохвату села *Бнежице*, а Ђурлинском ју је народ прозвао за то што је близу села *Ђурлина*. Налази се у равници између брда Селичевце и Горвце. Ја сам близу те цркве живео три године, и врло сам је често походио и о њој разабрао... Њу је прозвато селак из села Малошница, по имену Благоје. Истина, он по народу говори, да му се св. Петка неколико пута јављала и заповедала, да се откопа место које се у народу звало Црквиште, јер се тамо налази црква.... Благоје је човек од нерадних људи, на хотећи лако да живи, обично је тражио пазоре и воденице, које је после оглашавао као воде лековите, нарочито за женски свет. И да би то веће важности имао, он је те водиче стављао под покровитељство каквог свеца, нарочито св. Петке, које је народ, пун лаковерности, прилазио то као милост божју, која се шаље народу хришћанском, у не правоверној држави за време турско; па је тамо одлазио са неким религијским поштовањем, дарујући та места новцем, платном и воском, што је после Благоје за се збирао. Таким тумарањем од места до места, а ваља да и тражећи благо цара Радована, што се у такошњем крају, у тако благо, да га негде закопаног има, врло верује и многи га хладолежи траже, Благоје почне око црквишта чепрати, и с јужне стране натрапа на неке зидине; па онда заокупи по оближњим селима народ позивати да откопају св. Петку; јер, говорише он, ако се то не учини, да ће их св. Петка ватром сагорети! У растуривању таквих гласова, придруже му се две бабе из Ниша, које су биле по пољима и њивама, представљајући се свету као сестре св. Петке, позивајући народ да се не усуди радити петком преко целе године, већ редовно тога дана да долази „петничој цркви.“ И народ је ту црквину са свим откопао. Околина села беху се заветовала да петком не сме нико да ради; општинске су власти то обнародовале на састанцима и свакога су најстрожије казнили ко се усудио петком радити. Надзорна власт имахаше муке док је раскварила тај „народни закон“; али не могаше са свим искоренити светковање петка. Народ не ће да ради у петак, па мирна Бачка. Било је примера да народ није хтео да слуша своје свештенике¹⁾, неки нису хтели да им свештеник више у кућу долази, који би им против њихове празноверице говорио; а неки нису хтели да иду у своје цркве, по је све било цркви Ђурлинској. Толико беше успео један простак да обмане проту светину.

Какава је то црквица? То беше некада нешто величанствено; то је било „давидите пада се дивите“; беше то реткост грдосија црква, црква православна окренута истоку; црква која имахаше три олтара, и са јужне стране, уз сами зид, рекао бих, имадијаше контурницу, у коју се из саме цркве улазило на десне певнице.

Црква је „ватром сагорела“, а зидови људским рукама порушени. Имала је више ступова изнутра, неки од мрамора загасито-плавог — једноставни. Била је попољена квадратним опекама; на неким има фигура крст а на неким кратка стрелица. Зидови су се одржали јоште за један метар висине од темеља.

Наше богомоље, манастири и цркве имаху ту исту судбу од мудрости турског алкорана, коју имаде и сам наш народ! Необразована стихија муслиманска, свуда је остављала трагове пустошења и уништавања, али највише на нашим богомољама.

Између свију турских царева, најопаснији је био за хришћанске богомоље Сулејман други. Он је свуда пазио и рушио храмове божје.

После њега летопис је забележио као великог упропастиоца манастира и цркава, Махмуд-бег пећанског 1690. год., за кога вели да је већу пустош чинио не што се чинило у време Мурата и Бајазита и Зијерообразнога Селима²⁾ (глас. срп. уч. друштва 34). Ко је ову цркву право и кад? и је ли то била мирска црква или какав манастир? — о томе се за сада ништа не зна.

Да је та црквица из велике старине, може се и по томе знати, што је црква зидана са више олтара, старински обичај, много старији од доба Немањина. О таким црквама вели један наш писац³⁾, да почињу од наше Григорија(?); до њега је, вели, свака црква имала по један олтар; он тај обичај поништи и поче задати у једној цркви

по више олтара... У Срба се тај обичај није укоренио, и ако је где подигнуто више олтара, то је био изузетак.

Така једна српска црква, са више олтара, налази се у Срп. Ковину више Пеште. Она има три олтара, и њу француски историк Емил Пико ставља, да је постала у XIII веку⁴⁾. Мало је таквих цркава у Српству. Сарајевска црква са два олтара, биће да је последња архитектура од те врсте. И може бити да је она постала тек у XVII. веку, по што је Сарајево засновано од Турака 1511 године.

Историја је забележила, да је св. цар Константин, ради успомене што је у Нишу угледао бела дана, (28 фебруара 274 године). Ниш украсио дивним зградама. О таким зградама где су постајале, не зна се у Нишу ништа. Да та црквица није са три олтара, могло би се узети, да је она из времена Константинова; јер око саме црквине, на дугачко и на широко, у обиму више од једног хектара, поље је све калдрисано, по чему се може судити, да је та калдрма или од каквог великог летњиковца, или од каквог великог манастира из старине, што је могла подићи само сила и големо благо каквог владарца или каквог великаша.

Од Немањина само је Стеван Немања направно у Нишу црква, и то године 1189., за успомену његова састанка са Фридрихом Барбаросом, што беше 27. јула исте године, и по свену тога дана назвао је св. Пантелијом. Па и ако су Турци давно ту цркву порушили, ипак се до данас са свим тачно зна, где она бејаше, с десне стране реке Нишаве. Али о овој црквици, која је била тако близу Ниша (сахат хода) и близу дружа Ниш-Лесковац, и код које се одавно хришћани сахрањиваху, не зна се просто ништа! Па шта више, нема никаквог ни народног предања о њој.

Много пре Немање, на 100 и више година раније, спомиње се у историји, црква нишка, црква св. Прокопија: „године 1072. Маџари опљачкаше Ниш; па како се тада налазило у Нишу тело св. Прокопија, одсеку му десну руку и однесу у цркву св. Димитрија, у сремској Митровици. Али грчки цар Манојло, освојивши Митровицу године 1162., поврати у Ниш руку св. Прокопија. Године 1203. установљена је у Нишу епископија, и катедрална црква те епископије, бејаше црква св. Прокопија...“ Како се дакле у самом Нишу ништа не зна о тој цркви св. Прокопија, а о цркви Немањиној, као што рекох, сачувао се спомен до данас, то стављам јавно питање гг. Руварицу, Љ. Ковачевићу, Срећковићу и Милојевићу, може ли остати што постављам:

Да је садања Ђурлинска црквица била некада нишка црква св. Прокопија, и да је ту била нишка епископија.

Да не би у овом било каквог спотичања отуда, што Ниш није тамо где је црквица, приметити ми је: да су источне цркве, у старија времена, највише подизане, изван градова и села; па да је по томе и нишка црква св. Прокопија, могла бити не у Нишу, него тамо где је црквица. — Очекује одговор! *П. Доброљуб.* „Ш. Гл.“

Оцене и прикази.

Хемијска технологија I. део: о води и гориву. Израдио С. М. Лозанић. професор хемије и хемијске технологије у вел. школи. У Београду, издање и штампа српске краљ. државне штампарије. 1887. Стр. 176. Цена 1 динар.

У нас Срба, на жалост, ради се врло мало и споро на пољу природних наука. Особито важи то за хемију. Још пре неколико година нисмо имали ни једног повећег изворног дела из те гране науке; тек по што је наишла књига проф. С. Лозанића: „Хемија са гледишта модерне теорије“, би та празнина попуњена.

О том делу може се с правом рећи, изузимајући неке омање погрешке, да је ударило темељ хемијској науци у Срба. — Но вредни професор београдске велике школе није стао на по пута. Радио је неуморно, како би велику празнину која влада у нашој књижевности, што се хемијских радова тиче, бар у неколико попунио. Завирило само у „Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft“ или у „Гласник“ ученог друштва, па ћемо наћи много његових оригиналних радова, и то радова, који нам показују г. Лозанића као научеца у потпуном смислу речи.

Као последњи производ његова неуморног рада и труда јест књига, чији смо натпис исписали на чело овога чланка. Том књигом обогатио је г. Лозанић српску литературу опет једним делом, који како гос. писцу, тако исто и нашој сиромашној литератури може само на част служити. — Дело је намењено у првом реду ђацима београдске вел. школе, који слушају хемијску технологију, а у другом реду и сваком оном, који се за ту делу науку интересује. Обим дела одређен је према обиму предавања г. Лозанића, а како се предавање из хемијске технологије у вел. школи у Београду задовољава тиме, да да опште хемијско-технолојско образовање, а да не улази у поједине ствари (детале), може се ово дело схватити као мали уџбеник. При оцени овога дела ваља нам јавно речено узети на ум.

⁴⁾ „Срби у Угарској“ Нови Сад 1883 године, стр. 32.

¹⁾ Беше то дивна прилика да курија рјеша употреби своју вештину. И за цело беше се дошвањало један језовљанин у то време у Ниш и почео своје да ради. Али, нека је захвалност ондашњем начелнику г. Јовану Бабићу, он ти језовљанина спетла и преко Врњаче пребаци у турску; јер беше дошао из Призрена.

²⁾ Ружичићев појом срп. крп. стр. 194 (цитиран кардинал Боџ). Нисам могао схватити који то беше пана Григорије? Међу тим прижељанам, да по црквеној историји Инокентијевој, том I. стр. 287, више олтара задати, почетак је од наше Иларија из петог века.

Госп. писац говори у првом делу, о води у природи и то: о кружењу воде у природи, о особинама воде, о саставу воде, о метеорским водама, о водама које испод површине земљине круже и т. д. У даљем току разлагања говори о пијаћој води а у свези с тим о утицају пијаће воде на човечје здравље, о условима здраве пијаће воде; начини чишћења нечистих вода, о снабдевању с водом и т. д. Најпосле говори о водама за индустријску потребу, о природним и вештачким минералним водама — и тиме је први део савршен.

Други део говори о гориву. После кратког увода о гориву у опште, прелази г. писац на поједине врсте горива, на дрво, тресет, мрки угљ, каменни угљ и на пропане, које на њих добијамо. Даље говори о петролеју, парафину, гасу за осветљење и о другим телима, која се за осветљење употребљавају. То је у кратко садржај прве књиге хемијске технологије.

Као што се на њега види, гос. писац говори у првом делу и о стварима, које, строго узевши, не спадају у круг хемијске технологије. Но о том нише, кад будемо говорили о општој подели грађе у читавој књизи, а сада да пређемо на исправку некојих погрешака, које смо у овој књизи опазили. Не би се могле с потпуном правом назвати погрешкама, него омањкама, које су се гос. писцу случајно омакле, а овамо не побијају вредност делу. Ако их ипак износимо, не треба нико да нам пребаци: е цепаљачице, јер ми то чинимо једино из тога разлога, како би се оне набегле у другом издању, и како би остале лене стране тога дела изишле што лепше на видик. Пре свега упало нам је у очи, да дело нема никаквог увода. Свака књига, која је намењена почетницима, а особито уџбеник, садржи у себи пре свега општи део, коме је задатак, да упозна ђака с предметом, којим се бави. Тога у овој књизи нема, а не треба да је постојало.

На страни 12. рђаво је протумачена особина воде, да се при обичној температури испарава. Госп. писац назива то испаравање воде: *напон водене паре* — што не ваља. Особина воде што одаје при обичној температури пару, не може се другачије назвати него *испаривањем* (Verdampfen), а под *напоном водене паре* (Spannkraft, Tension des Wasserdampfes) разумева се са свим нешто друго, о чем држим да није потребно овде да говорим.

При говору о растворљивости гасова у води, заборавно је госп. писац нешто да напомене. На стр. 13. стоји: „Растворљивост гасова опада са повишавањем температуре“ и т. д. То није тачно; само што то не важи за водород, код њега је апсорбујући коефицијент независан од температуре.

У наложеним таблицама написали смо на неколико погрешака. Не можемо тврдити: да ли су исте постале поводом четвртог воћеног коректуре, или их је госп. писац сам тако исписао, зар да добије округле бројеве. Тако и. пр. стр. 8 код 2^о место 0.999966 треба да стоји: 0.999909; на стр. 12. код 105^о место 29 треба да стоји: 29.4; на истој страни 115^о место 59, треба да стоји: 58.6; на истој страни код 130^о место 105, треба да стоји: 104.6 и т. д. Но то су погрешке које се дају врло лако поправити, испоредивши ове бројеве са таблицама каквог припознатог већег дела.

Што се тиче поделе материјала, тај је у целости узевши, врло добар. — Још у почетку рекосмо, да гос. писац говори и о стварима, које строго узевши, не спадају у хемијску технологију. Као пример навешћу: филтрацију воде и снабдевање водом. Но знајући, да дело страних литература од познатих писаца, који говоре, о истом предмету, имају исти распоред, а по што су те партије, ако и не спадају баш у хемијску технологију, јасно и лепо написане, да ће човек увек нешто ново моћи из њих да научи, то бисмо сматрали за већу погрешку да су оне изостале, него што су ушле у дело. — По гдеоје партије су израђене опширно, а неке опет кратко. Тако и. пр. о условима здраве пијаће воде и о води за индустријске потребе, говори госп. писац доста кратко, а ту треба да је бар мало опширније био. При најбрајању услова којима добра вода за пиће има да одговара, могао је додати мали коментар. Исто тако могао је мало опширније бити и при говору о употреби воде за индустријске потребе, већ на самог узрока, што то изискује наив књиге. (Свршаће се.)

Новије књиге српске и словенске.

— *Саопштање одношаји Србије новијег времена*. Друга књига. 1860—1868. Написао ЈОВ. РИСТИЋ. У Београду. У штампарији краљевине Србије. 1887. — Цена 3 динара и по. Ово је друга дебела књига од 600 страна српског државника и садашњег министра, којој значајност не треба истичати, јер је свака хвала сувишна покрај оваког имена.

— *Натко Нодило* издао је још два дела свога проучавања *Религија Срба и Хрвата*. Четврти део износи нах: „Сунце дванаестолетно и грађа младе године“, а пети: „Можир и Гроада, на сунце кроз годину“. Овај наставак проучавања штампан је у 84-ој и 85-ој књизи „Рада јужнословенске академије знаности и уметности“.

— *Geist und Gemüth der Serben im Königreiche Serbien*, von W. KARIĆ, Professor in Belgrad. Agram, 1887. Хартманова академска књижарница издала. Цена?

— *Поука о човечјем телу, животу и здрављу* за прву школску и домаћу наставу написао д-р МИЛАН ЈОВАНОВИЋ-БАТУТ. I. књига „тело споља“ са сликама (цена 15 новч.) II. књига „тело изнутра“ са сликама (цена 25 новч.) Издање књижарнице Луке Јодића и др. у Н. Саду 1888 г.

— *Православност у данашњем црквеном живопису у Србији* написао МИХАИЛО ВАЛТРОВИЋ, професор велике школе, чувар народног музеја и т. д. — У Београду. Штамп. напредне странке 1886.

— *Грамматика српског језика* за народне школе написао СИМЕУН КОЊЕВИЋ. Књига прва: *о гласовима и речима*. У Новом Саду. Издање књижарнице Луке Јодића и друга 1888. Стоји 50 новч. или 1 динар.

— *Православље у данашњем живопису у Србији*. Књижница II. од М. ВАЛТРОВИЋА. Препечатано из „Новог беогр. дневника“. Београд. Штампарија задруге штампарских радника 1887.

— *Библијске приповетке из старог и новог завета*, за трећи разред народних школа. Према наставном плану вие. нар. школског савета од 6. јула 1878. бр. 34. пр. удесио С. КОЊЕВИЋ.

— *Филип Вишњић, српски песник, јунак и гуслар*. У спомен подизања спољеника. Митровица. Издање књижарнице Крајновића и Суботића 1887.

— *Песме Филипа Вишњића из доба устанка*. Издање штампарије шабачке. Шабац. Штампано у штампарији А. А. Славуја 1887.

— *Историја Срба за III. р. гимназије* по најбољим изворима и најбољим писцима написао МИЛАН С. УБАВКИЋ. Цена 2.50 дина. Штампано у срп. кр. држ. штампарији.

— *Земљопис са животнописима* за III. разр. срп. школе написао МИЛАН С. УБАВКИЋ. Цена 1 дина.

— *Скупљени списи д-ра Јована Стејића*, трећи део, I Народне библиотеке браће Јовановића 157. књига. Панчево 1887. Издање књижарнице браће Јовановића.

— *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*. Uebersichtsband. Elfte Heft. 33. Lieferung. Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei in Wien.

Белешке.

— *Женско друштво у Београду*, које је у суштини једнако са својстаним српским добротворним женским задругама, има по Србији своје подружине. Ове године основана је и у Аранђеловцу. Број 24 члана, што је за мали Аранђеловац доста. Подружница је приредила већ и забаву у корист своје благајнице.

— *Прешли у православну веру*. „Хришћански весник“ јавља, да је у г. 1884. 1885. и 1886. у краљевини Србији прешло у православну веру 395 римокатолика, 54 мухамедовца, 7 јевреја, 5 протестаната и 2 јеванђелиста — свега дакле 463 особе, докле од православних нико није у другу какву веру прешао, и ако изасланици римске курије у најновије доба крстаре по краљевини Србији.

— *Нови чланови „Матице Српске“*. Преко г. Васе Муачевића, матичина повереника у Осеку, уписала су се ова г. г. за чланове матичине: Д-р Јован Муачанин, лекар и Јован Муачевић, адвокат у Осеку. Обојица су положили 50 фор. у име целог чланства. — За тим су се уписала преко г. Васе Николијевића, адвоката и матичина повереника у Иригу, ова г. г.: Сава Стојишић, парох; Васе Николајевић, парох; Ђорђе Петровић, трговац; Ђура Добричић, трговац и Никола Барковић, трговац; сви из Ирига. Г. г. Коста Николић, кр. кот. предстојник из Ст. Пазуве; д-р Пера Марјановић, кр. поджуп. лекар у Грубишном Пољу и Тодор Марић, трговац у Каменици. Сваки је од њих положио по 10 фор. у име прве рате.

— На место пок. д-ра Ђ. Натшевића поставио је вие. нар. школ. савет у Ср. Карловцима за привр. гл. школ. надзорника п. и. госп. Ни-колу Ђ. Вукићевића, управитеља срп. учитељске школе сомборске.

— У свезлу закључка школског савета и одобрења високог саборског одбора, установиће се у учитељској школи у Сомбору ове јесени самостална катедра за мађарски језик. Учитељ може бити само Србин православне вере, а плата му је системизована на 800 фор.

— *Учитељска скупштина* срп. правосл. учитеља у подручју српске патријаршије карловачке, која беше саазана за 17. и 18. август о. г. у Нови Сад, одржава је до бољих прилика.

— За председника „Матице Српске“ изабран је госп. д-р *Лазар Станојевић*, за потпредседника пак врли добротвор народни, госп. *Василије Јагазовић*. Остала су места попуњена досадашњим чиновницима матичиним. За потпредседника „књижевног одељења“ изабран је честита старина и врски живописец српски, госп. *Новак Радонић*.

— У Приој Гори отвора се богословско-учитељска школа, у којој ће се спремати будући пригорски свештеници и учитељи. Место гимназије налазило би тако установишту *грађанску школу*, која би по ред општег образовања уједно спремила и путнике за богословску и учитељску школу. Своја кућица — своја слободница! Гимназија, према данашњим приликама пригорских, нека никаква смисла. Албанија, Босна, Херцеговина, Стара Србија и Македонија потребују наставних и одушевљених учитеља, који би тамо ширали и утврђивали српски дух с једне стране, а с друге пак парализовали противни српски утицај. Којих се тиче, ваља да ће нас разумети, јер су више од нас позвани, да се око тога својски, усрдно и пољно заузимају. Мудроме доста!

— Ц. кр. министар просвете Гауч издао је наредбу којом укида горње класе гимназије у Котору. Тако та гимназија од велике постаје мала, недолна. Истим наредбом министар је укинуо још неколико средњих школа, а некима одрекао помоћ, коју су до сад пријимали. До ове одлуке дошао је с тога, што је увидео, да средњих школа има много, како кажу полуслужбени списови.

— Управитељ задарске гимназије проф. Јосиф Перичаћ написанован је надзорником основних школа. Перичаћ је достојан овога места. Перичаћ је одабраним иобразен човек, свој задатак свесно завршује, страст му очи не заслепује.

— Почетком нове школске године отвора се у Задру немачка женска школа за кћери и к. војника. Дотична начелја из немачком језику написао је у службеном *Objavitelja Dalmatinskom*.

— Нова занатлијска школа гради се у Загребу. Тамо ће бити и радионице и станови за ученике. У радионицама моћи ће радити 250, а у становима живети 200 ученика.

— У Загребу се састао друштво, које хоће да издаје новине на мађарском језику.

— Преко 500 Чеха посетило је град Љубљану. Начелник љубљански је пре њихова доласка издао оглас, којим је грађане љубљанске известио о доласку чешке браће, да врате Словенцима посету, казавши да ће се они бавити у Љубљани два дана, трећи дан путују у Блед, и одатле у Постојну и Трст. У огласу томе позвао је начелник грађане Љубљане, душевног средњашта Словенца, да се покажу приликом овом и све учине, да што свечаније дочекају миле госте, па нека већ и сама спољашњост града покаже, да Љубљана слани славе, славе словенске зајамности. За то су сви грађани окитили своје куће заставама у славу и част гостиња. При доласку поздравно их је љубљански одбор у Трбизку. После је био тамо свечан банкет у читаоници, у славу гостиња.

— У васколикој Русији имаде 667 православних манастира и то у јевропској Русији 613 а у азијској 31.

— Руски језик у Туркестану. „Туркестанске новине“ јављају, да је у Киви, главном граду Туркестана иницијативом самога хана, основана школа, којој је главни задатак, да туркестанска деца науче у њој руски. Учитељ је у тој школи неки полујезици руски наредник Б., а њему је придодат на зивовест ханову један мула, који му је потчињен и мора да га слуша у свачем, што се односи на учење деце. Сада у тој школи има осморо деце, од 11 до 14 година. Свих осморо и живе у школској агради и издржавају се на рачун хана, који за свакога плаћа по 6 рубаља месечно. Вели се, да хан хоће још више деце да доведе у ту руску школу и већ је подигнута друга школска аграда уз ханов двор, а у њој има до 30 соба. Ученици знају већ читати и писати руски. Сах хан се врло интересује како деца успевају и испитује их сваке недеље један пут, па бољим ученицима даје и награде.

— О увозу и извозу у Русији. Од почетка до краја мес. априла о. г. извезено је из Русије преко јевропских граница робе у вредности од 141,080.000 рубаља, а увезено је у Русију преко граница за 90,264.000 руб., тако да се је за 50,844.000 руб. више извезло. У истом времену прошле године повећао се је извоз за 42,544.000 руб., а увоз умањено са 5,759.000 рубаља. Жита је извезено за прва три месеца о. год. за 70,306.000 руб. т. ј. за 28,036.000 руб. више него у истом времену прошле године. Ово је добар знак, да браћа Руси не потребују толико ни *фабричне* робе ни сирових производа са запада, колико тога Русија даје западу, те тиме своје државне приходе сваки даном умножава, а трговину и обртност својих држављана увећава, макар да Русија не удара велику царину на туђинску робу.

— Јубилеј особите врсте славио је пре кратког времена један петроградски картар, члан једног тамошњег клуба. Двадесет година играо је исти *висша* увек у истом клубу и увек са истим другарем и над овим играњем водио је најтачније книгу. Не давно одигра двадесет петотихладини пут виста и приликом тог особитог јубилеја давао је богат и свечан ручак.

— Афрички путник д-р Емил Холуб умножио је приликом свог овог путовања ботаничку збирку са 2000 егземплара тако, да му је сада ботаничка збирка достигла до 5565 егземплара. —

— Кобна жеља. Стеван Баторија, кнез ердељски а доцније краљ пољски († 1586), обвеза једном свог савезника султана, таког тешиком дужности, да му овај молбу испуни, коју он буде искао. Тада замоли кнез, који је већ много што шта о наредној лепоти султанових љубилица слушао, великог господара турског, да му овај покаже своју љубимицу. Задуд мољаше га султан наваљујући да другу жељу набере; кнез који узрок противљења султанова приписивао само љубоморним одбијањима, оста при свом већ нареденом захтеву. „Изађи право, не смеј ти молбе одбити. Тако нека буде“, рече султан на послетку и одведе Баторију у харем. Једна Гркиња дивне лепоте, која тако редом налит ишлаше, дочека адијанленог регента, који чак назва султана најсрећнијим од свих смртних. Он остави љубимицу код које се султан задржа, завидећи срећи великог турчина. На ња га трже на мисли пуцањ, који се на себе љубимицине зачу. Непосредно после пуцања изађе султан на себе и жахну на њега да дође. Смјтно у прен згођена, лежаше млада Гркиња бледа и умирући на простирци, а султан тужно рече: „Рекох ли ти, да одустанеш од твоје молбе. По закону мора љубимица султанова умрети, чим је очи стравог човека виде.“ Грозен се, стаде Баторија пред лешину, корећи себе до последњег часа свог живота, што је тако упуцао остао при молби.

— Пре неколико недеља зовио је краљ Умберто из бреговина у Монци. Том приликом примети краљ, како је један од његових шумарских помоћника необично суморан. Краљ га зашита, за што је тако тужан, на што му овај исприча, да му је син не давно због убиства, кога је у накости учинио, осуђен на више година тамнице, а сада му се поредила снаха, па му је тешко и мучи га, што ће то дете као сина адељина сви презирати. Краљ узе старца за снахурану руку и рече му: „Ја ћу бити твојим кум, па ја какав да му је породично име; дете које носи име Умберто, не ће бити у Италији презрено.“

— У Паризу се основало друштво против малих порција јела по гостионицама, у коме до сада има већ 12.000 чланова. Друштво то хоће да гостионичари морају свако јело на и хлеб по мери давати; за једну навесну пену увек једну тежину било меса, хлеба и т. д. Гостионичари и онако добијају за скувано месо троструке новце, па бар не треба да пуштају госте да иду од њих и са празним желудцем. Не би ли се можда и код нас могло такво друштво склопити?

— Шта може гром? У селу *Виралозу* у Угарској догодио се овај смешан случај са громом. Куглаши се гроф Реден и другови, па богме најуцкали и мало шилерца. На пољу је беснела силна бура. Гром је пуцао за громом. Уједаред пуцне један баи до стола, где су стајале напуњене чаше са шилером. Куглаши се уплашише, но не би ништа. Кад су од страха дошли к себи, хтедоше пити вина, но у чашама, па ни у боца не беше ни једне капи вина. И чаша и боца стајаху управе, те се вино није могло просути, а ни земља не беше наплављена. Друштво се развило у уверењу, да је „вино гром испио“. Један је и он каткад!

— Највећа штампарија на свету. Највећу штампарију на свету има влада северно-америчких савезних држава. Завод је етајао последње године 2,793.376 долара (1 долар = 4 дина). Чиновници добијају 17.484 долара плате, а радничка плата типографа, коричара и машиниста износи на годину дана 1,958.619 долара; а на саму се хартију у једној години потроши 147.585 долара. Сам сенат радио је прошле године за 131.156 долара, а влада за 303.468 долара. Веока је напаметно, да хартија за сипање коректура стоји 789 долара.

— Плата владалачним породицама у Јевропи. Јевропа издаје годишње својим владалачким породицама суму од 160 милијуна фор. Немачка стоји на првом месту; са становништвом од 45.000.000 душа издржава ова 22 краљевске, кнежевске и херцешке породице, које имају непосредно ананажу од 66 милијуна марака. После Немачке долази Турска, по што ова султани и његовој породици даје годишње 37 мил. фор. Аустријска царска породица добија од народа 10 мил. форината. Енглеска даје својој краљини и дому њезину 11 мил. фор.

— Телеграф у Беоуијану. Када је у Келату, главном граду Беоуијстана, наместена телеграфска станица, онда је кан, владар земље, прописавши многе казне за све оне, који би хтели да покваре ову нову телеграфску линију. Ну, на жалост та наредба није изагла никакве вредности, јер после четрнаестину дана, по што је отворена ова линија, украо је неко не знање већ четвртину телеграфске жице и тако прописане казне нису уродиле плодом. Беоуијстанци, као фанатични мусломани, захтевали су, да их кан докаже из корана, који је пророк допустио вернима телеграф и тек онда ће триети у својој земљи овај јевропски проналазак. И заиста кан је за то морао наредити, да му научници из корана провађу, да Мухамед није сматрао телеграф ни за такав грех, што је на сваки начин било мучно доказати.

† Теофило (Богољуб) Петрановић. У покрајинској болници у Шибенику пре више дана умро је јеромонах Теофило (Богољуб) Петрановић, у 57. години живота. Покојник се родио у Дрини, где је и почетне школе свршио; у Задру је изучио кљерикалну школу и за тим се калуђерском чину посветио. Био је брат јан. Режевића, а

управитељ ман. Савине у Боки которској; придружен је био после братству ман. Драговића и више времена администрирао је парохију ко-совску. Прешао је за тим у Босну и дуже времена био је учитељем у српској школи најпре у Сарајеву, а после у Лијевцу. Провутовао је у накрст Србију; учествовао је у последњем босанско-херцеговачком устанку, те се за тим повукао у приватан живот, бранећи по разним политичким листовима српску ствар, а певајући у књижевним листовима српску славу. За преже свога борављења у Босни, покојник је сакупио по народу песме, и о своје је трошку прву књигу песама издао; другу књигу његових песама издао је „Српско учено друштво“ у Београду, које је и трећу књигу његових песама 1880. г. купило, али које још, у колико нам је познато, нису на видело изашле. Покојник је био срцем и душом Србин: поштених мисли, истрајна духа, отворена карактера. Покој му српској души.

— † **Ђорђе Срдих**, српски књижевник и песник, представио се у Котору на Илији дан у шездесет и осмој години свога живота, скромнога али угледнога. Срдих је радио на књижевноме пољу по свима периодичким издањима српским од „Српског Народног Листа“ Тодора Павловића до „Српско-далм. Магазина“ Тодора Петрановића, особито четрдесетих и педесетих година.

Последња печатана његова песма изишла је у „Гласу Црногорца“ г. 1876, кад је Црна Гора објавила рат Турској, под називом *Српској шруби*.

За неко време био је тајником владике Рада, великог српског песника, и као такав био је првим учитељем бесмртноме кнезу Данилу.

Познато нам је, да је покојник имао врло важних података за биографију обојице црногорских владалаца, те и за историју Црне Горе. Такође је био прикупио за печатање све своје песме. А осим тога находиће се у његовој радионици још који корисни листак, још која корисна белешка, особито за историју нашу књижевну. Ми смо уверени да ће то све сачувати његова нежна супруга, као драго-

цену успомени на свога друга, с којим је у примерној љубави до последњег часа живела, као у почетку брачнога живота.

Та срећа у браку, и ако без породе, као и љубав и поштовање целог Котора сладила је живот нашега вреднога Срдиха, који је тако најпре био секретар бококоторског провизара а свога таста, заслужног архимандрита Иринеја, пређашњег „пона Јока“, а после до своје смрти писар у општини которској.

У последње доба мало је писао. Шташе с поносом рећи млађина: „Ја сам сада у пензији; у своје доба и ја сам радио; сад је ред на нас, да настављамо.“

Био је Србин и душом и телом, каноти савременик и сарадник најбољих наших књижевника, и као такав с једне стране пратио је живим саучешћем појаве како на књижевном тако и на политичком пољу српском, а с друге стране имао је утицаја особито на своје млађе суграђане, који се одавна одликују српском свести међу свима Приморцима, ништа мање од Срба у Скрадину, из кога је града родом био.

За то оставља лепу успомени за собом као један од првих трудбеника на зануштеном књижевном пољу нашем на приморју новог доба и првих будилака свести свесрпске.

Нека та лепа успомена Ђорђа Срдиха буде вачна у потоњству милу му Србинству! Нека му буде српска земља лака на подножју поносног Довћена!

— † **Мати митрополита Михаила**. Из Алексинца у Србији јављају, да је онде умрла мати српског митрополита Михаила у својој дубокој старости, јер је покојница имала заиста преко 110 година. Лака јој била црна земља и мир пепелу њезином.

— **Хаџи-Лоја**, познати вођа устанички у Босни умро је 27. јула у Меци. Он се био кренуо из Меке у Цариград, по на путу у Цеди се поболи, одатле се врати натраг у Меку и на неколико дана за тим умре.

Ребуси уз награде

од
Стојана Рајилића у Бечу.

I.

II.

П. Н. ЧИТАОЦИМА „НЕМАЊЕ“.

Овом свеском навршиће се „Немањи“ прва четврт, и с тога умољавамо све оне п. н. претплатнике, којима истиче претплата, да исту што пре обнове. Цена је „Немањи“ на четврт год. 1 ф. 20 — 3 дин., на по год. 2 ф. 40 нов. — 6 дин. а на читаву год. 4 ф. 80 нов. — 12 динара. Новац нека се шаље (најбоље поштанском упутницом) на адресу: **Verlag des „Nemanja“ in Wien, III. Hauptstrasse 22.** У Србији примају претплату књижарице: В. Валожића, А. Пурића и П. Ђурчића у Београду; Б. Савића у Шапцу и Д. Валожића у Нишу.

Овом приликом не можемо пропустити, а да не захвалимо овде јавно свима онима којима смо пријатељима, који су нас дојакно скупљањем претплате потпомагали, и који су нам својим умним радом братски припомогли.

Што се тиче самога листа „Немање“, ваља нам овде напоменути, да ћемо се свом снагом потрудити, да нам се техничка страна (слике) у погледу израде што боље и лепше усавршије; ако то сад није могло бити у оној мери, у којој данас друге светске новине излазе, узрок је једини тај, што су слике за наше одношаје скупе, а знамо, да већина српских илустрованих листова мораде због скуних слика престати, и „Немања“ би дакле морао исто тако проћи, како и његови претходници прођоше, те тако би била српска периодична књижевност, ако не за навек, а оно бар на дуга времена свог илустрованог листа лишена. Нека сваки онај, коме се наше илустрације лоше свиде, загледа у старе бројеве немачких листова: „Leipziger Illustr. Ztg.“, „Gartenlaube“, „Pfenning-Magazin“ и т. д., који су пре 30—40 година излазили, па ће се уверити, да ти часописи нису били ништа бољи и лепши од данашњег нашег „Немање“ — а због тога не треба да се стидимо, ако нам је књижевност од других напреднијих народа за по века натраг.

Што се најзад самог избора слика тиче, ту смо за ово кратко време искусили велику разлику у укусу наших читалаца, за то ћемо се и одјакно бринути, да на све стране задоволимо, а у тој цели биће нам при руци један наш честити сарадник.

Препоручујемо још једном нашег „Немању“ српској читалачкој публици и молимо је, да нас у нашем тешком раду потпомаже.

Власник и издавач „Немање“.

Петорица од оних који реше оба ребуса, добиће на дар књигу „Илустрована историја српскога народа“, и то: ко први пошаље на Србије, Угарске, Аустрије, Босне или Херцеговине, Хрватске или Славоније.

Право на награду имају само наши претплатници.

Имена свију оних који реше, штампаше се у 4-ој свесци „Немање“.

Решење анаграма

у II-ој свесци „Немање“.

Неродимља — Дрина — Ариље — Динар — Река — Прод — Нерон — Рода — Арад — Адам — Мара — Рих.

Решили су: Десанка В. Константиновића у Панчеву (све). — Ј. Витас у Тешњу (све). — Младен Бошњакović, учитељ у Баналуци (све). — Нека и Васа Крстић у Брчкој (први). — Косара Б. Живковића у Београду (све).